

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Bakalářská práce

Ladislav Damašek

Architektura a struktura zástavby raně středověkých center

The architecture and structure of housebuilding on early medieval centres

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Ivo Štefan, Ph.D.
Konzultant: PhDr. Ivana Boháčová Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce PhDr. Ivo Štefanovi, Ph.D. a konzultance PhDr. Ivaně Boháčové Ph.D. za cenné rady a připomínky, poskytnuté informace a konzultace.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia, či k získání jiného nebo stejného titulu

V Praze, dne 11. května 2016

.....
Ladislav Damašek

Klíčová slova (česky):

Čechy, Stará Boleslav, raný středověk, architektura, centra, stavby, roubené stavby

Klíčová slova (anglicky):

Bohemia, Stará Boleslav, early middle ages, architecture, centres, structures, log cabins

Abstrakt (česky)

Hlavním cílem práce je vyhodnocení pozůstatků staveb odhalených záchranným výzkumem ve Staré Boleslavi. Tuto část tvoří vyhodnocení a datování objektů, vrstev a movitých artefaktů souvisejících s nálezovou situací stavebních reliktnů. Následuje zasazení získaných poznatků do vývoje Staré Boleslavi, a to v čase i v prostoru. Teoretická část práce se věnuje dochovaným pozůstatkům staveb na raně středověkých hradištích v Čechách, jejich konstrukčnímu vymezení a možnostem zachování jednotlivých typů konstrukcí. Dále shrnuje dochované pozůstatky staveb na raně středověkých hradištích se zaměřením na srubové konstrukce.

Abstract (in English):

The main objective of this thesis is the evaluation of remains of structures uncovered by rescue archaeological excavations in Stará Boleslav. Practical part consists of evaluation and dating of layers, structures and artefacts. The evaluation is followed by summering its results in context of development of Stará Boleslav. The theoretical part deals with comparison of architectonic structures revealed on other fortified centers in Bohemia, their constructions and the conditions and possibilities of their preservation. It also summarizes preserved structures with focus on log houses.

OBSAH

Předmluva	8
1 KONSTRUKČNÍ VARIABILITA STAVEB NA RANĚ STŘEDOVĚKÝCH HRADIŠTÍCH	9
1.1 <i>Stavby skeletových konstrukcí</i>	10
1.2 <i>Stavby s blokovou konstrukcí</i>	11
1.3 <i>Zemnice a polozemnice</i>	12
1.4 <i>Možnosti zachování jednotlivých typů architektury</i>	12
2 VYBRANÉ LOKALITY S DOKLADY RANĚ STŘEDOVĚKÉ ARCHITEKTURY	15
2.1 <i>Libušín</i>	15
2.2 <i>Levý Hradec</i>	16
2.3 <i>Budeč</i>	20
2.4 <i>Pražský hrad</i>	24
2.5 <i>Malá strana</i>	26
2.6 <i>Libice</i>	27
2.7 <i>Hradec u Němčic</i>	27
2.8 <i>Vlastislav</i>	29
2.9 <i>Tašovice - Starý Lohet</i>	30
2.10 <i>Kouřim</i>	30
2.11 <i>Hradsko u Mšena</i>	32
2.12 <i>Shrnutí</i>	33
3 POROVNÁNÍ VENKOVSKÉ ARCHITEKTURY A ARCHITEKTURY NA HRADIŠTÍCH	39
4 STARÁ BOLESLAV	42
4.1 <i>Seznámení s lokalitou</i>	42
4.2 <i>Lokalizace a přírodní podmínky</i>	42
4.3 <i>Historie výzkumů Staré Boleslavi před rokem 1988</i>	44
4.4 <i>Současný stav poznání Staré Boleslavi v raném středověku</i>	45
4.5 <i>Zhodnocení výzkumu pozůstatků zástavby odkrytých záchranným výzkumem</i>	53
4.6 <i>Shrnutí</i>	67

5	ZÁVĚR	69
	Seznam použité literatury	70
	Prameny	77
	Seznam obrázků a tabulek	78
	Seznam příloh	79

PŘEDMLUVA

Hlavním záměrem práce je zhodnotit výsledky pozůstatků staveb, odkrytých během druhé etapy záchranného výzkumu ve Staré Boleslavi v roce 1989 (*Boháčová 2003b, 38*). Tento rozsáhlý výzkum přinesl mnoho poznatků k různým aspektům staroboleslavského hradiště. Mezi jinými i k jeho profánní zástavbě, která je na lokalitě prezentována nálezem pozůstatků srubových staveb. Část poznatků, získaných výzkumem Staré Boleslavi, byla již odborné veřejnosti prezentována. Základní poznatky k pozůstatkům staveb, vypořádané během výzkumu, publikovala doktorka I. Boháčová ve dvou příspěvcích (*Boháčová 1993; Boháčová 2003h*).

Cílem práce je tedy především kompletní zpracování průvodního materiálu, stratigrafických situací a dokumentace ke zmíněné nálezové situaci. Dále jejich prezentace srozumitelnou a přehlednou formou, následovaná interpretací celé situace na základě nově nabytých poznatků. Nakonec konfrontace výsledné interpretace se současnými představami o vývoji raně středověkého hradiště na Staré Boleslavi, které jsem pro tento účel na základě dostupné literatury shrnul.

V teoretické části se věnuji tématu staveb v prostředí raně středověkých hradišť. Na rozdíl od konstrukcí domů ve vesnickém prostředí raného středověku, kterým se systematicky věnuje P. Vařeka (*2004*), se tématu staveb na raně středověkých hradištích nikdo systematicky nevěnoval. Téma stavebních konstrukcí nabízí spoustu okruhů, kterým je možno se věnovat. Nejdříve jsem se zaměřil na konstrukční vymezení staveb v raném středověku a možnosti zachování těchto konstrukcí i na faktory které tento proces ovlivňují. Následuje výčet vybraných lokalit s doklady konstrukčních pozůstatků staveb pro 9. – 11. stol. Tento časový horizont jsem zvolil v souladu s výsledným datováním horizontu roubených staveb ze Staré Boleslavi. V závěru teoretické části shrnuji konstrukční relikty zachované na vybraných lokalitách a věnuji se struktuře zástavby na hradištích.

1 KONSTRUKČNÍ VARIABILITA STAVEB NA RANĚ STŘEDOVĚKÝCH HRADIŠTÍCH

Z raně středověkých hradišť jsou známy podobné typy konstrukcí staveb, které se vyskytovaly již v pravěké době. Ani v technologii staveb není zásadní rozdíl oproti období mladšího pravěku. Zásadnější rozdíl v typech staveb i posun v technologii užitých při jejich stavbě přináší až vrcholný středověk a proces středověké proměny (*Klápště 2005*). Po celý pravěk a raný středověk (ve vesnickém prostředí až do novověku) jako stavební materiál dominovalo dřevo (*Bláhová 2012, 19*).

Na výslednou podobu staveb působily vnitřní a vnější vlivy. Vnějšími vlivy se rozumí klimatické podmínky, přírodní podmínky na lokalitě, dostupnost stavebních materiálů, známé technologie atd. Vnitřní vlivy jsou dané kulturou a závisí na sociální struktuře, estetických normách, hospodářských poměrech, stavebních zvyklostech a dalších kulturních normách daného společenství (*Bláhová 2012, 19*). Informace o stavbách, dle pramenů ze kterých jsem vycházel, lze rozdělit do tří kategorií: primární, sekundární a terciární. Primárními se rozumí všechny údaje o stavbách získané archeologickým výzkumem - mohou být přímé a nepřímé. Sekundární jsou ty, které vznikly v době stavby, ale nejsou přímo jejími pozůstatky - například písemné a ikonografické prameny. Terciární jsou prameny, které nám poskytnou informace o stavbách, ale nesouvisí s dobou funkce staveb - například etnografické prameny (*Bláhová 2012, 18*). Ve své práci jsem se zabýval primárními prameny, tedy informacemi získanými archeologickým výzkumem.

Z. Bláhová (2012) rozděluje domy, potažmo stavby v rovině primárních pramenů na „soubor několika víceméně konstantně se vyskytujících částí“, tedy na konstrukci podlahy, základů, stěn a střechy. Ke konstrukci nadzemních částí staveb, vyjma stěn, se však často nelze vyjádřit. Z. Bláhová uvádí (2012, 20), že u většiny lokalit v době bronzové lze postihnout pouze polohu, tvar a rozměr zahloubených částí náležejících stavbám. To samé platí i pro raně středověké situace, kdy nálezy stavebních konstrukcí dochovaných *in situ* jsou zcela výjimečné (*Boháčová 2011d*).

Pro stavby zjištěné na raně středověkých hradištích se nejčastěji užívá pojmů: srub nebo roubená stavba (*Borkovský 1965, 40; Boháčová 2011d, 382*), sloupová nebo kůlová konstrukce (*Varadzin 2012, 750; Bartošková – Štefan 2006, 733*), kamenná stavba (*Bartošková – Štefan 2006, 732*) a polozemnice (*Varadzin 2012, 750*). Tyto pojmy, jsou již interpretační a v tomto smyslu se většinou i používají. Vesměs se jedná o pojmenování

typu stavby na základě jejich konstrukčních reliktnů, nejčastěji konstrukce stěn. Protože konstrukce stěn je často jediný konstrukční prvek stavby, ke kterému se lze vyjádřit. V případě zemnic a polozemnic se jedná o označení zahloubených staveb. Problematiku užívání pojmu „křlová“ nebo „sloupová“ rozebírá P. Vařeka v článku věnovaném právě problematice konstrukčních reliktnů staveb (*Vařeka 1991*). Upozorňuje na to, že pod pojmem křlová nebo sloupová stavba se rozumí pouze nosná nebo podpurná vertikální konstrukce, a ne konstrukce výplně stěn, která může být variabilní (*Vařeka 1991, 586*). Na stejný problém upozorňuje i Z. Bláhová (*2012,40*).

Při vymezení konstrukční variability raně středověkých staveb na hradištích jsem postupoval v několika krocích. Nejdříve jsem si stavby rozdělil na nadzemní a zahloubené, přičemž do zahloubených konstrukcí se řadí i polozemnice. Nadzemní stavby jsem rozdělil podle konstrukčních reliktnů těchto staveb na horizontální a vertikální konstrukce. V rozdělení podle Z. Bláhové jsou to skeletové a blokové konstrukce stěn (*Bláhová 2012, 40*). K dalším pozůstatkům staveb, tedy ke komunikačním vrstvám, otopným zařazením a dalším konstrukčním reliktnům staveb (konstrukce základů, podlah, střechy, otvorů) je tedy třeba se vyjadřovat samostatně u každé stavby nebo skupiny staveb.

Terminologie vztahující se ke stavbám a jejich pozůstatkům, kterou používám, vychází z práce Z. Bláhové (*2012*) a z prací P. Vařeky (*1991; 2004*).

1.1 Stavby skeletových konstrukcí

Nejčastějším pozůstatkem těchto konstrukcí je půdorys z křlových nebo sloupových jam. Definice sloupové a křlové jamky je uvedena v práci P. Vařeky (*1991, 586*). Jedná se o pozůstatky vertikální neboli skeletové konstrukce stěn (*Bláhová 2012,40*). Tato konstrukce může nebo nemusí nést i krov; pro konstrukci krovu mohou být použité samostatné prvky nesouvisející se stěnami (*Bláhová 2012, 60*). Přehled základních typů skeletových konstrukcí podává Z. Bláhová (*2012, tab. 1*) nebo P. Vařeka (*1991, obr. 1*). Základem skeletové konstrukce je kostra ze svislých, vodorovných nebo šikmých stavebních prvků, do které se doplňuje výplň stěn. Nosnou funkci má zpravidla skeletová konstrukce, výplň stěn je zpravidla nenosná (*Bláhová 2012, 40*). Jsou však i případy, kde výplň stěn může nést část zatížení. Jak jsem již psal výše, P. Vařeka (*1991, 586*) upozorňuje na to, že křlová nebo sloupová konstrukce nespecifikuje samotné provedení stavby.

Konstrukce výplně stěn, která je nezávislá na skeletové konstrukci, může mít různé podoby. Může se jednat o válkovou, kleštinovou, drážkovou, vyplétanou nebo bedněnou

konstrukci (Bláhová 2012, tab. 1; Vařeka 1991, obr. 1). V prostředí raně středověkých hradišť se ze skeletových konstrukcí setkáváme převážně s konstrukcí sloupovou, tak jak ji definuje Z. Bláhová, tedy jako jeden z typů skeletové konstrukce (Bláhová 2012, 41). Příklady těchto konstrukcí se nalézají na Libušíně nebo Levém Hradci (Varadzin 2012, 750; Vařeka 2001, 267). Z ostatních typů lze přemýšlet o konstrukci armované hliněné stěny u stavby 1 z předhradí Levého Hradce (Vařeka 2001, 255), nelze však vyloučit ani konstrukce drážkové nebo kleštinové, například náznak kleštinové konstrukce u stavby 3 z předhradí Levého Hradce (Vařeka 2001, 255). V případě těchto konstrukcí je důležité odlišit, které sloupy jsou pozůstatkem skeletové konstrukce a které jsou pozůstatkem nosné konstrukce krovu.

1.2 Stavby s blokovou konstrukcí

Blokovou konstrukci nelze rozdělit podobně jako konstrukci skeletovou, protože přenáší zatížení celou svou plochou a musela být proto stavěna jednorázově (Bláhová 2012, 40). K těmto konstrukcím patří roubené stavby, zděné stavby z cihel nebo kamene a monolitické hliněné stavby (Bláhová 2012, 40). Základní přehled typů blokových konstrukcí podává Z. Bláhová (2012, tab. 2). Za zeď se považuje konstrukce stavěná technikou zdění, tedy sestavená různými způsoby z kamene nebo cihel (Vařeka – Frolec 1983, 265). Z dřevěných staveb do této kategorie spadají pouze roubené stavby neboli sruby (Bláhová 2012, 51).

Z roubených staveb se zpravidla zachová negativ základového věnce, nebo pozůstatky po kůlech fixujících základový věnec stavby. Stopami po fixování srubových staveb se zabýval P. Vařeka (1991, 586-588). Samotné těleso srubu bylo postaveno technikou roubení, tedy kladením vodorovných břeven (srubnic) na sebe a jejich spojením v nároží srubovou vazbou (Bláhová 2012, 40). Podoba srubnic i technika spojů může být variabilní. Stěny srubů mohou být dále upravovány například omazáním stěn. Asi nejlepším příkladem srubové stavby v Čechách je srubová stavba zachovaná *in situ* na třetím nádvoří Pražského hradu (Boháčová. 2011d).

V souvislosti s roubenými stavbami je třeba zmínit problematiku kamenných podezdívek, protože jsou se srubovými stavbami často spojovány (Bláhová 2012, 42). Kamenné podezdívky sloužily k izolování dřevěných prvků od podloží a k vyrovnání povrchu, patří tedy do kategorie konstrukcí základů (Bláhová 2012, 30). Jako kamenné podezdívky interpretoval Z. Váňa (1995, 113) některé objekty z Budče, ale v tomto případě se mohlo jednat i o pozůstatky celokamenných konstrukcí. Přestože se kámen jako

stavební materiál na raně středověkých hradištích uplatňoval, stále platí, že hlavní stavebním materiálem bylo dřevo.

Otázka monolitických hliněných staveb není na území Čech dořešena, ale předpokládá se jejich nástup až od 18. stol. (*Vařeka – Frolec 2007, 77*), proto jsem se těmito konstrukcemi hlouběji nezabýval. Hlína byla sice ve stavitelství hojně využívána, ale většinou jako výplň skeletové konstrukce, například ve formě válků nebo ve formě výmazu a omazu stavebních konstrukcí (*Vařeka – Frolec 2007, 77*).

1.3 Zemnice a polozemnice

Zahloubené stavby jsou nejčastěji označovány jako polozemnice. Zachovávají se většinou v podobě zahloubené části stavby, která zasahuje do podloží. Konstrukce stěn zahloubených objektů se předpokládá stejná jako u staveb nadzemních, tedy bloková nebo skeletová (*Bláhová 2012, 40*), viz kapitoly výše. Za specifickou úpravu stěn zahloubených staveb lze považovat jejich obkládání různým materiálem (košatina, bednění), jinak zahloubené stavby nemají vlastní specifické konstrukce (*Bláhová 2012, 40*). U zahloubených staveb bývají přítomné sloupové jámy v interiéru, ty jsou většinou interpretovány jako pozůstatek nosné konstrukce střechy.

1.4 Možnosti zachování jednotlivých typů architektury

Dochování pozůstatků staveb, tedy konstrukčních reliktnů (konstrukce stěn, základů podlah), otopných zařízení atd. závisí na transformačních procesech, ty utváří stavební pozůstatky a způsobují jejich změny (*Vařeka 2004, 23; Neústupný 1986, 527*). Dále také závisí na možnostech, podmínkách a metodách archeologického výzkumu. V důsledku těchto faktorů se mohou konstrukce staveb zachovat přímo, nepřímo nebo se nedochovají vůbec (*Vařeka 2004, 23*). V prvních dvou případech je možné pozůstatky staveb zachytit archeologickým výzkumem. V případě, že se nedochovají vůbec, unikají z archeologické evidence.

Zde do hry vstupuje mnoho faktorů, které mohou ovlivnit přechod z živé kultury do archeologické evidence. Tyto transformační procesy se dají rozdělit na zánikové nebo depoziční, postdepoziční, reklamační a reutilizační (*Schiffer 1987; Vařeka 2004, 23*). E. Neústupný (1986, 527-531) rozděluje transformační procesy na kvantitativní a kvalitativní. Dále se procesy archeologické transformace dělí podle kulturních a přírodních faktorů, které do procesu transformace vstupují (*Schiffer 1987; Vařeka 2004, 23*).

Nejdříve je třeba zvážit zánik funkce stavby v prostředí živé kultury, následně vlastní zánik stavby, tedy depoziční procesy a nakonec postdepoziční, reklamační a reutilizační procesy, tedy procesy, které mohly ovlivnit pozůstatky stavby a její součásti od jejího zániku až po odkrytí archeologickým výzkumem. Lze si snadno představit, že výslednou archeologickou situaci ovlivní skutečnost, proběhne-li zánik funkce stavby v prostředí živé kultury poklidným opuštěním lokality, nebo náhlým požárem (*Vařeka 2004, 24*).

Pozůstatky staveb se mohou zachovat přímo *in situ*, tedy alespoň částečně v původní kvalitě a uspořádání, například kamenné základy nebo zuhelnatělý věnec srubové stavby (*Vařeka 2004, 33*). Častěji se však zachovají nepřímo v podobě negativů, tedy základových žlabů, kůlových nebo sloupových jam, mazanic s otisky stavební konstrukce a kovových prvků konstrukce (*Vařeka 2004, 33*). Může nastat i situace, že pozůstatky staveb jsou v archeologické situaci přítomné, ale současnými metodami nejsou postižitelné (*Vařeka 2004, 34*).

V případě staveb má velký vliv na formování archeologických pramenů typ a materiál konstrukce stavby a jejích dalších pozůstatků, dále vlastnosti a charakter prostředí, do kterého jsou uloženy a také kulturní faktory. Velký rozdíl je mezi stavbami z organických materiálů (dřevo, rákos, kůra) a stavbami, pro jejichž konstrukci bylo užito kamene nebo hlíny.

V případě organických materiálů nás zajímají především destruktivní transformace, protože na převážné většině lokalit převažuje nepříznivé přírodní prostředí pro zachování organických materiálů (*Bláhová 2012, 20*). Organické materiály podléhají v běžném prostředí bez vyšší vlhkosti nebo koncentrace minerálů rychlému rozkladu a přímé doklady konstrukčních reliktnů tak rychle mizí (*Vařeka 2004, 25*). Ve většině případů se dřevěné konstrukční relikty zachovávají nepřímo ve formě negativů.

U kamenných staveb, staveb na kamenném podkladě a hliněných částí stavby jsou nejdůležitější polohové transformace (*Vařeka 2004, 26*). Ty mohou souviset jak s přírodním prostředím (gravitační pohyb), tak z činností člověka. U lidské činnosti se jedná především o zacházení s odpadem (např. zasypaní terénních nerovností stavebním odpadem), nebo opětovné využití stavebního materiálu, které se týká především kamene. Ale ani u dřevěných staveb nelze pominout možnost, že po skončení jejich funkce byly konstrukční prvky použity znovu nebo rozebrány a použity k jinému účelu.

Záleží také na typu konstrukce, respektive na typu základové konstrukce, zvláště pak u dřevěných staveb. U základové konstrukce je velký rozdíl, zda je pouze na povrchu

terénu, nebo je-li do něj mírně zahloubená (roubené konstrukce), anebo pokud její prvky zasahují až do podloží (vertikální konstrukce, zahloubené stavby). U dřevěných konstrukcí, jejichž základy mají minimální nebo žádný kontakt s terénem (srubové stavby, stavby na kamenných podezdívkách), je velmi malá pravděpodobnost jejich dochování (*Vařeka 2004, 27*). Jejich stavební relikty, které nezasahují do podloží, jsou často zničeny nebo zásadně poškozeny postdepozíčními procesy (například intenzivní orba), či narušeny metodou archeologického výzkumu (provedení mechanické skrývky nadloží). To platí i pro nenosné prvky kůlových staveb (výplň stěn) a polozemnic. Proto informace získané z lokalit, z jakýchkoliv důvodů zkoumaných od úrovně podloží, mohou zkreslovat archeologický obraz, protože část objektů uniká archeologické evidenci. Zachycené relikty staveb v takovém případě většinou představují objekty zapuštěné do podloží, tedy jámy nejružnějších tvarů a velikostí, žlábků a další útvary (*Vařeka 2004, 229*).

Ze všech výše zmíněných faktorů vyplývá odlišná kvalita i kvantita informací o stavební kultuře v různých obdobích a v různém přírodním a kulturním prostředí (*Vařeka 2004, 26*). Například pro severní a západní Evropu raného středověku, kde byly preferovány stavební konstrukce s vertikálními prvky zapuštěnými do země, máme nesrovnatelně lepší informace o stavební kultuře než ve střední Evropě raného středověku (*Vařeka 2004, 27*). Právě pro území Čech v raném středověku, s výjimkou kultury pražského typu, jsou doklady stavební kultury jak ve vesnickém prostředí, tak v prostředí hradišť sporadické. To může být způsobeno právě převládajícím typem stavebních konstrukcí, jejichž konstrukční relikty se nedochovaly.

2 VYBRANÉ LOKALITY S DOKLADY RANĚ STŘEDOVĚKÉ

ARCHITEKTURY

V následující kapitole jsem se soustředil především na doklady raně středověké architektury z centrálních lokalit v Čechách, na kterých proběhly rozsáhlé velkoplošné výzkumy. Dále na lokality, na kterých se zachovaly blokové roubené konstrukce. Zde bylo třeba upřesnit množinu archeologických situací, kterou jsem se zabýval. Pro jednotlivé lokality používám nejčastěji pojem „hradiště“. Tento pojem užívám tak, jak ho definoval J. Bubeník (2000, 393) „jako termín roviny (struktury) archeologického poznání, kterou odlišuji od roviny (struktury) poznání historického“. Hlavní těžiště mého zájmu je architektura z prostředí hradišť v 10. stol. s přesahem jak do 9., tak do 11. stol, tedy zhruba z období středohradištního až mladohradištního. Více k chronologii raného středověku uvádí J. Bubeník (1994, 54-55). Dále jsem se zabýval pouze lokalitami, pro které jsou zachycené pozůstatky architektury publikované a dostupné. Pro centrální oblast Čech jsem použil článek L. Varadzina (2010). V tomto článku uvádí autor raně středověké hradiště z centra Čech v rámci přemyslovské domény, tak jak jí definoval profesor Sláma (Sláma 1988) s datováním opevnění, případně s datováním osídlení, pokud nelze datovat opevnění (Varadzin 2010). Přehled lokalit s datováním osídlení i opevnění uvádí L. Varadzin (2010, obr. 3). Dále jsem použil článek K. Tomkové (Tomková 2000) ke stavu výzkumu raně středověkých hradišť ve středních Čechách. Pro potřeby mé práce je příhodných sedm lokalit. Jedná se o Pražský hrad Malou Stranu, Levý Hradec, Budeč, Libušín, Kouřim a Libici. Z dalších lokalit v Čechách se jako příhodné jeví Hradsko u Mšena, Hradec u Němčic, Vlastislav a Tašovice.

Níže proto předkládám pouze vybraná raně středověká hradiště s doklady architektury, nejedná se o jejich souhrnný výčet.

2.1 Libušín

Hradiště Libušín je v období raného středověku známo pouze z archeologických výzkumů. Ty zde probíhaly v letech 1929 – 1971 pod vedením J. Böhma, J. Kabáta a Z. Váni (Varadzin 2012, 724). Revizi těchto výzkumů provedl L. Varadzin (2012). V areálu akropole se podařilo zachytit několik staveb, část jich ale spadá do období vrcholného středověku až novověku (Varadzin 2012, obr. 22). Jako stavby raně středověkého stáří lze

interpretovat šest objektů z akropole. Jedná se o tři nadzemní stavby a tři zahloubené objekty (*Varadzin 2012, 724*).

U zahloubených objektů jde o stavbu o rozměrech zhruba 5 x 5 m, kterou autor nazývá chatou, a o dva malé objekty (rozloha do 5 m²), které autor interpretuje jako zemnice. U chaty není vyloučena obytná funkce, ale z její konstrukce neznáme nic kromě zahloubeného půdorysu. U zemnic není vzhledem k jejich velikosti obytná funkce nepravděpodobná, jejich skutečnou funkci však nelze určit (*Varadzin 2012, 750*). V případě zemnic není jisté, spadají-li do fáze před nebo po zániku hradiště. Chata je kladena do horizontu kalichovitých okrajů, ale toto určení není jednoznačné (*Varadzin 2012, 754*).

Daleko zajímavější jsou pozůstatky tří nejspíše obytných staveb. Pro tyto stavby používám v souladu s L. Varadzinem (*2012, 750*) označení stavba 1 až 3. Žádná z těchto staveb nebyla zachycena výzkumem v úplnosti, jedná se tak vždy jen o část původní stavby, ale zřejmě náleží ke stejnému typu. Jejich pozůstatky tvoří části půdorysu tvořené sloupovými jamami. U staveb 2 a 3 se podařilo zachytit úplnou délku vždy alespoň jedné stěny. U stavby 2 se jednalo o jižní stěnu o délce 8,6 m a u stavby 3 o severní stěnu o délce 5 m (*Varadzin 2012, 752*). Plochy všech tří staveb odhaduje autor na 35-40 m². Ve stavbě 2 byl ve východní stěně situovaný kamenný práh. V interiéru stavby 1 se podařilo zachytit otopné zařízení, jedná se o ohniště situované ke středu stavby (*Varadzin 2012, 750*). Ve stavbách 2 a 3 není ohniště zachyceno, ale může se nacházet v jejich neodkryté části. Všechny tři stavby lze tedy označit za stavby se skeletovou konstrukcí v podobě sloupů, podklady pro určení nenosné konstrukce stěn, úpravy podlah nebo interiéru se získat nepodařilo. Datování všech tří skeletových staveb je složité; v zásypu kůlových jamek jednotlivých staveb se nacházely archaické zduřelé okraje (*Varadzin 2012, 750*). Autor se kloní spíše k názoru, že se jedná o mladší zásyp a stavby pochází z období funkce hradiště, tedy z doby před nástupem zduřelých okrajů, který je kladen do druhé poloviny 11. stol. (*Varadzin 2012, 746*).

2.2 Levý Hradec

Z Levého Hradce je zachován poměrně rozsáhlý soubor staveb raně středověkého staří. Stavby jsou zachycené jak na akropoli, tak na předhradí Levého Hradce. Bohužel stavby z akropole nejsou dostatečně publikované. Na základě archeologických pramenů je možné dobu fungování hradiště vymežit na první polovinou 9. až první polovinou 11. stol. (*Tomková 2001, 169; Tomková 2009, 77*).

2.2.1 Akropole

Na akropoli Levého Hradce byly výzkumy I. Borkovského v letech 1939-1955 odhaleny stavby s blokovou konstrukcí, interpretované jako sruby (*Borkovský 1965, 40*). Podle publikovaných informací se nacházely na vnitřní straně opevnění v západní, severovýchodní a východní části akropole. Nejlépe se dochovaly zbytky srubů na západní straně, kde byly překryty zbytky hradeb zaniklých požárem. Tento požár zničil starší fázi hradby spolu se srubovými stavbami a zbyla po něm vrstva popela spálených trámů a kamenů, pod kterou se podle I. Borkovského (*1965, 40*) zachovaly půdorysy čtyř srubových staveb. Tyto stavby jsem si označil Srub 1 až 4. Prokazatelný a lépe uchopitelný je pouze Srub 1, ke kterému je publikována i kresebná dokumentace, ostatní stavby známe jen z velmi stručného popisu. I. Borkovský uvádí (*1965, 43*), že podobné stavby srubové nebo sloupové/kůlové konstrukce existovaly i v severovýchodní a východní části hradiště. Omezuje se však na obecné poznámky a k podobě jednotlivých staveb se nevyjadřuje.

Srub 1 byl zachycen ve formě zuhelnatělých trámů základového věnce, které byly místy podle údajů I. Borkovského (*1965, 40*) až ve třech vrstvách nad sebou. Celá stavba měla na délku 13 m a byla souběžná s hradbou. Půdorys byl rozdělený na 3 místnosti; postranní místnosti interpretuje autor jako obytné, středovou jako předsíň, ze které se do obou obytných místností vstupovalo. V obou postranních místnostech se dochovaly ohniště. Jižní místnost měla rozměry 410 x 490 cm a severní 500 x 500 cm. V obou se také dochovala prkenná podlaha. V jižní místnosti pokrývala prkenná podlaha pouze polovinu prostoru, zbytek tvořila dusaná podlaha z mazanice, v níž bylo v severozápadním rohu umístěno kruhové ohniště o průměru 100 cm. V severní místnosti pokrývala prkenná podlaha celý prostor kromě čtvercového prostoru v jihozápadním rohu. V něm bylo v mazanicové podlaze zasazeno ohniště o průměru 60 cm, v jehož rozích se nacházely pozůstatky sloupků, které I. Borkovský (*1965, 41*) interpretuje jako konstrukci dýmníku. Druhé ohniště v severní místnosti o průměru 100 cm se nacházelo při severní stěně pod prkennou podlahou. Z vnější strany severní stěny je doložená prkenná podlaha, kterou I. Borkovský (*1965, 41*) popisuje jako pozůstatek přístěnku. Střecha byla nejspíše kryta došky, autor tak soudí podle chomáčů spálené slámy z prostoru srubu. Stavba je zatím jen rámcově datovaná do 10. stol. (*Tomková 2001, 166*).

Celou interpretaci stavby zpochybnil Z. Smetánka (*1994, 125*). Vyjadřuje pochybnost nad uspořádáním půdorysu, kam se podle něho promítá více fází staveb. Dále

dodává, že se zcela jistě nemohlo jednat o trojdílný dům známý z vrcholného středověku, ale o dvě samostatné jizby s vlastním ohništěm.

Stavby interpretované jako Sruby 2 až 4 nelze doložit, protože k těmto stavbám nebyla publikována nálezová dokumentace. Nezbyvá než věřit autorovi, že se skutečně jednalo o srubové stavby. Popis staveb (*Borkovský 1965, 42*) navíc není příliš detailní a nelze si na jeho základě udělat ucelenou představu o stavebních konstrukcích zmíněných staveb. Srub 2 se měl nacházet severně od Srubu 1, ale na rozdíl od něho není kolmý na hradbu akropole. Jeho rozměry uvádí autor 10 x 5 m a rozděluje ho na dvě zhruba stejné místnosti s dřevěnými podlahami. Informace o otopných zařízeních ani o jiném vybavení I. Borkovský nepodává. U Srubu 3 zmiňuje, že byl souběžný s hradbou a měl podobné členění půdorysu jako Srub 1, tedy se dvěma místnostmi, mezi kterými je krytý prostor. Bohužel udává jen rozměry středového prostoru 145 cm a přidává informaci o přístavku u západní stěny s vyplétanou konstrukcí stěn. Ani pro Srub 4 I. Borkovský (*1965, 42*) neuvádí žádné informace o podobě nebo rozměrech stavby, uvádí pouze, že svými základy stavba porušovala nejstarší hradbu.

2.2.2 Předhradí

Z předhradí jsou zatím známy tři nadzemní stavby zachycené výzkumy I. Borkovského v letech 1951-1955. Nověji je celá nálezová situace zpracována Kateřinou Tomkovou v publikační řadě *Castrum Pragense (Tomková 2001)*, kde je i článek Pavla Vařeky (*2001*) věnovaný zmíněným stavbám. Plocha zkoumaná I. Borkovským mezi lety 1951 – 1955 se nalézá v jihozápadní části předhradí vlevo od dnešní komunikace na hradišti (*Tomková 2001, tab. A*). Výzkum odhalil dvě fáze hradby a jejich stavební relikty včetně reliktní brány a již zmíněné tři nadzemní stavby. Stavby je možné podle interpretace K. Tomkové ztotožnit s jednotlivými fázemi hradby. Datování hradby je proto důležité pro rámcové datování jednotlivých staveb. Vznik starší fáze opevnění akropole a předhradí klade K. Tomková (*2001, 169; 2009, 77*) do předbořivojovské doby, na základě keramických nálezů lze uvažovat o první polovině 9. stol. Mladší fáze hradby komorové konstrukce byla vystavěna v období posledních dvou desetiletích 9. stol., nebo na začátku 10. stol. K zániku opevnění dochází v době používání keramiky s kalichovitým okrajem, proto je kladen do druhé poloviny 10. stol. až do první poloviny 11. stol. (*Tomková 2001, 77, 169; Tomková 2009, 77*). Stavby označují v souladu s článkem P. Vařeky stavba 1 až 3, kde stavba 1 odpovídá objektu L, stavba 2 objektu D v práci K. Tomkové a stavba 3 nebyla dřív označena (*Vařeka 2001, 254*).

Půdorys stavby 1 byl vícedílný, její křídla měla přibližně západovýchodní a severo-jihní orientaci (*Vařeka 2001, obr. 1; Tomková 2001, obr. 23*). Stavba 1 jde jasně přiřadit k mladší fázi opevnění předhradí (*Vařeka 2001, 254; Tomková 2001, 65*). Stěny stavby tvořily dvě až tři, v některých částech i čtyři řady kúlových jamek, jejichž síla se pohybovala mezi 0,25 – 0,9 m (*Vařeka 2001, 254*). Stavbu lze rozdělit na jižní a západní křídlo, které jsou dále rozdělené pomocí příček na jednotlivé části. Z kontextu stavby 1 známe relikty otopného zařízení. Jednalo se o ohniště umístěné zhruba uprostřed přední místnosti západní části jižního křídla (*Vařeka 2001, 256, obr. 1*). V obou zadních místnostech jižního křídla se nacházely kúlové jamky interpretované I. Borkovským jako pozůstatky lůžek, pro tuto část zmiňuje i mazanícovou podlahu (*Borkovský 1965, 44*). Jednotlivé části stavby zřejmě fungovaly nezávisle na sobě. Za obytnou lze považovat pouze západní část jižního křídla, kde bylo situováno ohniště, ostatní místnosti mohly plnit funkci hospodářskou nebo skladovací (*Vařeka 2001, 269*). Vzhledem k pozici vytápěné místnosti jako vstupní a k pozici otopného zařízení ve středu místnosti, hledá autor analogie v západní Evropě (*Vařeka 2001, 268*).

Stavba 2 je objekt obdélníkového půdorysu s otopným zařízením a s přibližnou západovýchodní orientací (*Vařeka 2001, obr. 2; Tomková 2001, obr. 38*). Stavbu nelze jasně přiřadit ani k jedné fázi hradby (*Tomková 2001, 65; Vařeka 2001, 267*). Velikost objektu byla asi 8,6 až 8 x 6,2 až 5 m (*Vařeka 2001, 256*). Vnitřní prostor byl rozdělen na dvě místnosti dvojitým pásem malých kúlových jamek doplněným většími jamkami v pravidelných rozestupech. Takto vzniklá příčka byla přerušena otvorem se šířkou cca 0,7 m, který pravděpodobně tvořil průchod (*Vařeka 2001, 257*). Otopné zařízení se nacházelo v západní místnosti, podle P. Vařeky se nejedná o ohniště, ale spíše o relikty pece (*Vařeka 2001, 266*). P. Vařeka interpretuje stavbu 2 jako dvoudílný dům, kde východní místnost je vstupní síň a západní místnost je jizba s pecí (*Vařeka 2001, 267*).

Stavba 3 měla obdélníkový půdorys (*Vařeka 2001, obr. 3*). Nalézala se v prostoru za bránou do hradiště a měla přibližně západovýchodní orientaci. Stavba byla současná se starší fází hradby (*Tomková 2001, 43; Vařeka 2001, 258*). Rozměry stavby byly 4,7 až 5 x 4 až 4,25 m. I. Borkovský uvádí, že se jednalo jen o polovinu objektu, jehož původní rozměry byly 5 x 10 m (*Borkovský 1955, 655*). Stavba byla vymezena kúlovými/sloupovými jámami po obvodu (*Vařeka 2001, 258*). Konstrukce stavby byla, podle otisků na mazanici z nálezového kontextu, nejspíše roubená nebo postavená způsobem na pero a drážku (*Vařeka 2001, 267*). Díky absenci ohniště je stavba 3

považována za hospodářské stavení (Tomková 2001, 43). K. Tomková také uvádí dvě ohniště související se starší hradbou, které mohly být také pozůstatkem staveb.

2.3 Budeč

Z raně středověkého hradiště Budeč pochází nálezy jak nadzemních (skeletové i blokové konstrukce), tak zahloubených staveb. Dlouholetý výzkum v 70. a 80. letech 20. stol. pod vedením Z. Váni a M. Šolleho zde odkryl poměrně rozsáhlé části hradiště (Bartošková – Štefan 2006, 724). Rozsah odkryté plochy proto dovoluje, na rozdíl od jiných lokalit, uvažovat i o organizaci plochy hradiště. Hradiště je známo i z nemnohých písemných pramenů z 10. stol. (Bartošková – Štefan 2006, 724).

2.3.1 Akropole

Největší plocha odhalená výzkumy ze 70. a 80. let 20. stol. se nachází v jihozápadní a západní části akropole kolem současného pohřebiště, rotundy sv. Petra a Pavla a dnes již zaniklého kostela Panny Marie (Bartošková 2011, 285). Rotunda sv. Petra byla založena knížetem Spytihněvem na přelomu 9. a 10. stol., kostel Panny Marie někdy ve druhé třetině 10. stol. (Bartošková 2014, 57, 104). Kolem obou církevních staveb se dochovala pohřebiště. Na akropoli byla také zachycena komunikace probíhající od vstupu na akropoli ke kostelu sv. Panny Marie. Stavby, které byly na akropoli odhaleny, tuto komunikaci respektovaly (Bartošková – Štefan 2006, 735). Zároveň s touto komunikací probíhal po obou stranách žlábek, který je nejspíše pozůstatkem plotu (Bartošková – Štefan 2006, 735).

Na Budči byly také odhaleny pozůstatky ohrazeného prostoru vymezeného palisádovým žlábkem (Bartošková 2011, obr. 2). Tento prostor je interpretován jako knížecí dvorec vzhledem k přítomnosti rotundy sv. Petra v jeho areálu (Bartošková 2011, 286). K vnitřní dispozici dvorce není mnoho informací, protože většinu jeho plochy zabírá recentní hřbitov. Knížecí dvorec zřejmě vznikl ve stejnou dobu jako rotunda sv. Petra a jeho zánik je kladen do druhé třetiny 10. stol a zřejmě je spojen s historickými událostmi, které zasáhly celé hradiště (více Bartošková 2011; Bartošková 2014). Z. Váňa předpokládal ještě druhou fázi dvorce, tu však revize nálezové situace vyloučila (Bartošková, A. 2004). Stavby odhalené na akropoli Budče se nacházely podél zmíněné komunikace a uvnitř areálu knížecího dvorce. Jedná se o nadzemní stavby blokové i skeletové konstrukce i zahloubené stavby. Datování i interpretace těchto staveb jsou složité díky charakteru výzkumu a kvalitě dokumentace (Bartošková – Štefan 2006, 732).

Na akropoli bylo objeveno celkem osm zahluobených staveb, z nichž se jedna (objekt II) nachází v prostoru knížecího dvorce (*Bartošková – Štefan 2006, 732*). J. Váňa pojmenoval tyto stavby polozemnice 1, 2, A/76, K/76, 1/III dále jako objekty II, VI a VII. Problematický je výklad u objektu, který autor pojmenovává A-B-C a který má představovat více prostorovou stavbu se zahluobenou částí (*Váňa 1995, 45*). V dokumentaci se ale nedá jasně určit, o který objekt se jedná. Rozměry zemnic se pohybovaly od 290x280 cm u polozemnice 1/III po 430x380 cm u polozemnice A/76. Zahluobení těchto staveb se pohybovalo mezi 15-60 cm. Otopná zařízení se dochovala ve všech polozemnicích mimo polozemnice A/76, jednalo se o ohniště nebo pece situované do jihozápadního nebo severozápadního rohu (*Váňa 1995, 13, 29, 31, 45, 72, 103*). Z konstrukčních relikvií se zachovaly zbytky dřevěných prvků konstrukce v úrovni podlah u objektů II a K/76 (*Váňa 1995, 31, 72, obr. 17, 78*). Dvojice sloupových jam, sloužících jako nosný prvek střechy, se dochovala v polozemnicích 1 a 2 (*Váňa 1995, 13, obr. 7*). Polozemnice zřejmě vznikaly v celém průběhu existence hradiště, nejvíce však v 9. a na počátku 10. stol. Polozemnice (objekt II) pocházející z areálu dvorce je s ním nejspíše současná. Z výplní nejstarších objektů pochází starohradištní a středohradištní keramika, z mladších keramika mladohradištní (*Bartošková – Štefan 2006, 732*). Přítomnost otopného zařízení indikuje obytnou funkci. Za zmínku stojí i interpretace objektů A-B-C, K/76 a VII jako více prostorových nadzemních staveb se zahluobenou částí.

Z blokových staveb jsou na akropoli dochovány základové věnce objektů, které lze interpretovat jako srubové. Jedná se o objekty XIV, XV a XVI. U všech tří objektů se zachovaly v různé míře části základových věnců roubených staveb. Objekty XV a XVI interpretoval Z. Váňa jako tříprostorové stavby a objekt XIV jako dvouprostorovou stavbu (*Váňa 1995, 111-113*). I novější zhodnocení výzkumů na Budči potvrdilo shodnou dispozici u staveb XV a XVI (*Bartošková – Štefan 2006, 733*). Oba objekty se skládaly ze dvou zhruba čtvercových staveb, mezi kterými se nacházel menší obdélníkový prostor. V článku k bilanci výsledků výzkumů Z. Váňi uvádí autoři rozměry staveb 450x450 a 500x470 cm u XV a 350x450 a 410x470 cm u XVI, s dělicím prostorem o rozměrech 200 cm u XV a 140 cm u XVI (*Bartošková – Štefan 2006, 733*). Tyto rozměry se neshodují s vnitřními rozměry, které uvádí Z. Váňa, tj. 380x330-360 a 410x310 cm u stavby XV a 450x390 a 420x370 cm u stavby XVI (*Váňa 1995, 111-113*). Z. Váňa uvádí vnitřní rozměry, je tedy možné, že rozměry uváděné v zmíněném článku jsou vnější, i když se k této záležitosti autoři přímo nevyjadřují. Třetí objekt XIV má podle Z. Váňi dvouprostorovou dispozici. Na rozdíl od objektů XV a XVI nemá středový prostor, který

by odděloval jednotlivé stavby od sebe. Vnitřní rozměry staveb objektu XIV jsou 480x220 a 270x220 cm s tím, že jižní stěna nebyla v úplnosti zachycena. Tuto stavbu překrývala mladší stavba XIII (*Váňa 1995, 111-113*). Ohniště uvádí Z. Váňa v jižní části stavby XIV a v severovýchodním rohu jižní stavby objektu XV. Stavba XVI měla ohniště v obou místnostech (*Bartošková 2014, 120*). U stavby XV uvádí dusanou jílovou podlahu (*Váňa 1995, 113*). Stavby sloužily obytným účelům. Stavby XV a XVI sice tvořily celky, ale nelze je chápat jako trojprostorové domy vrcholného středověku.

Do reliktních blokových konstrukcí lze zařadit i pozůstatky kamenných konstrukčních prvků (*Bartošková 2014, 120*). Většina z nich se nachází v podobě těžko čitelných kamenných destruktí. Jejich počet nebo tvar jde proto v řadě případů stanovit jen těžko (*Bartošková – Štefan 2006, 734*). Jako pojivo sloužil jíl, malta nebyla v souvislosti s těmito stavebními pozůstatky zachycena (*Bartošková 2014, 120*). Z. Váňa tyto kamenné destruktce interpretoval jako pozůstatky podezdívek a rozdělil je do kategorií částečně a zcela podezděných staveb (*Váňa 1995, 113*). Toto tvrzení nelze ani potvrdit ani vyvrátit, protože se ke konstrukci staveb nad úroveň dochovaných kamenných prvků nelze vyjádřit. U Z. Váni se spíše jedná o klasifikaci stavu zachovalosti (*Bartošková 2014, 120*). V případě zmíněných stavebních pozůstatků se mohlo jednat jak o podezdívky, tak o zbytky celokamenných staveb, nebo jiné stavební konstrukce.

Tento pozůstatek staveb je nejlépe reprezentován objekty XXV a XXVI (*Bartošková 2004, obr. 3*). Z. Váňa uvádí rozměry staveb 400x350 cm a sílu zdiva 60 cm u objektu XXV a 400x370-380 cm a šířku zdiva 50 cm u objektu XXVI. U stavby XXVI se dochoval vchod o rozměru 100 cm s břidlicovým prahem (*Váňa 1995, 119*). Z interiéru staveb uvádí Z. Váňa ohniště ve stavbě XXV a jílovou podlahu ve stavbě XXVI. Datování kamenných staveb se opírá o datování podobných konstrukcí na předhradí v poloze Na kašně (*Bartošková 1992, 444-445*), kde byly kamenné stavby využívány v horizontu keramiky kalichovitěho typu okraje (v 2. pol. 10. stol. s přesahem do 11. stol.). Lze také vycházet ze stratigrafické pozice ohrazení dvorce a stavby XXV, kde tato stavba palisádový žlábek porušuje (*Bartošková 2011, 289*). Proto se A. Bartošková kloní k názoru, že tento typ staveb nastupuje až po zániku dvorce. Zánik dvorce zjevně souvisí s vystavěním nové hradby na akropoli a zánikem pohřebiště u rotundy sv. Petra, které autorka klade do druhé třetiny 10. stol. (*Bartošková 2014, 125*).

Další kategorií konstrukcí zachycených na akropoli hradiště jsou skeletové konstrukce. Stavby tohoto typu zřejmě stály na hradišti v celém průběhu jeho existence. Vzhledem k charakteru dokumentace výzkumu Budče nelze často odlišit jednotlivé fáze

těchto konstrukcí od sebe (*Bartošková – Štefan 2006, 733*). Z konstrukce staveb se zachovaly především půdorysy tvořené sloupovými jámami a dále dusané jílové podlahy. Jako zvláštní typ staveb uvádí A. Bartošková (*Bartošková 2014, 120*) stavby XXIII (rozměry 1200x350 cm) a XXIV (rozměry 950x350 cm) s kombinovanou konstrukcí. Severní část staveb je vymezená sloupovými jámami, jižní část zřejmě kamennou podezdívkou (*Bartošková 2014, 120, obr. 47; Váňa 1995, obr. 76, 79*). Obě stavby jsou shodně orientované delší osou se zmíněnou komunikací, která probíhá akropolí. V jižní části objektu XXIV se zachovalo ohniště, další dvě ohniště se zachovala uprostřed severní části objektu XII (*Bartošková 2014, 121*). Stavby IV (rozměry 800x300-400 cm), XXI (rozměry 1100x400 cm) a XXII (rozměry 950x400 cm) se dochovaly pouze ve formě půdorysů ze sloupových jam (*Bartošková 2014, 118, obr. 47; Váňa 1995, 75, obr. 48*). Stavba XXI byla delší stranou orientovaná shodně s komunikací na akropoli, stavba XXII byla kolmá na průběh komunikace a palisádového žlábků. Otopné zařízení nebylo ani u jedné ze zmíněných staveb zachyceno. Stavba IV stála uvnitř dvorce vymezeného palisádovým žlábkem, stavby XXI a XXII se nacházely společně se stavbami XXIII a XXIV vně tohoto ohrazeného prostoru. Kromě stavby IV z prostoru dvorce všechny stavby respektují průběh cesty od brány ke kostelu Panny Marie (*Bartošková – Štefan 2006, 735*).

V západní části akropole se dochovaly pozůstatky dusaných jílových podlah s ohništi, někdy i v několika vrstvách nad sebou. Občasné žlábků, kulové jamky a mazanice s otisky prutů dokládají dřevěné nadzemní konstrukce (*Bartošková 2014, 54; Váňa 1995, obr. 7-8*). Více informací k těmto stavbám bohužel není.

2.3.2 Předhradí

Výzkum nezasáhl předhradí Budče v takovém rozsahu jako akropoli hradiště. Větší plocha byla prozkoumána v poloze Na kašně (*Bartošková 1992*). Proto jsou i poznatky stavebních konstrukcí z předhradí skromnější. K vnitřní dispozici plochy se na základě nálezů z předhradí nelze vyjádřit.

Ze zahloubených staveb jsou na předhradí Budče zachyceny dvě polozemnice v sondách C1 a D1. Dvě zahloubené stavby odhalil výzkum také v poloze Na Týnici, která se nachází vně opevněného areálu Budče (*Bartošková – Štefan 2006, 732*).

Z blokových konstrukcí se na předhradí v poloze Na kašně dochovaly pozůstatky kamenné konstrukce staveb. Po odejmutí humusové vrstvy se stavby projevovaly jako nápadná kumulace kamenů (*Bartošková 1992, obr. 8*). Dalším výzkumem se však podařilo prokázat, že se jedná o pozůstatky dvou objektů, přičemž jižní měl čtvercový půdorys o

rozměrech 4x4 m a severní zůstal amorfní (*Bartošková 1992, obr. 9, 440-444*). Objekty odděloval žlábek a jejich orientace byla kolmá na průběh hradby. V jejich interiéru se dochovala celkem tři ohniště. U ohniště situovaného v jihozápadním rohu jižního objektu se nacházela kovářská struska (*Bartošková 1992, 443*). Autorka tak s opatrností interpretuje tuto stavbu jako pozůstatek kovárny. V případě těchto konstrukcí se jednalo zřejmě o kamenné podezdívky, ale stejně jako na akropoli to nelze spolehlivě prokázat. Nelze ani určit jestli jsou oba objekty součástí jedné stavby, nebo jestli jsou samostatné. Celá situace je datovaná do horizontu keramiky kalichovité profilace okraje (*Bartošková 1992, 444*).

Další konstrukční relikty staveb doložený na předhradí (poloha Na kašně) představovaly konstrukce podlah (*Bartošková 1992, 444-446*). Jednalo se o písčité nebo jílové úpravy podlah, které byly v některých místech i ve více vrstvách nad sebou. U některých se dochovalo i ohniště (*Bartošková 1992, 444*). Z konstrukčních reliktních samotných staveb se mnoho nedochovalo. U podlah z čtverců B2 a B3 (*Bartošková 1992, obr. 2*) se dochovaly žlábkové a křídlové jamky, dále jsou zmiňovány i nálezy mazanice s otisky prutů (*Bartošková – Štefan 2006, 734*). O typu nadzemní konstrukce se lze pouze dohadovat, je možné pouze říci, že byla dřevěná. Keramika provázející relikty konstrukcí podlah je mladší než keramika kalichovité profilace okraje, autorka tedy horizont těchto konstrukcí klade do mladší fáze středohradištního s možným přesahem do mladohradištního období (*Bartošková 1992, 446*).

2.4 Pražský hrad

Z Pražského hradu je známo více pozůstatků raně středověkých staveb. Areál Pražského hradu je mezi hradišti v raně středověkých Čechách výjimečný díky nálezům hned několika dřevěných staveb, u kterých se dochovaly jejich konstrukční relikty přímo *in situ* (*Boháčová. 2011, 355*). Jen některé z nich jsou však publikované a dostupné. Celkový přehled zachovaných pozůstatků staveb s dochovanými dřevěnými konstrukčními relikty na Pražském hradě a stav jejich publikace a zpracování uvádí I. Boháčová (*2011, tab. 1*). Na Pražském hradě se vyskytují pouze nadzemní stavby s blokovou roubenou konstrukcí. Zahloubené stavby nebo nadzemní stavby se skeletovou konstrukcí zatím nebyly zachyceny.

V prostoru před katedrálou sv. Víta, a v prostoru jižní rokle byly odhaleny základy roubených konstrukcí, a to až ve třech vrstvách nad sebou. I. Borkovský se zmiňuje i vyplétanou konstrukcí stěn (*Borkovský 1969, 87*). Rozměry srubů byly zhruba 4x5 m.

Jednotlivé stavby měly dusané nebo dřevěné podlahy a v jejich interiéru se vyskytovaly zahloubené úložné schránky. V jedné ze schránek srubů před katedrálou byl nalezen kostěný hřeben (*Borkovský 1969, 87*). Prostor mezi domy byl upraven do podoby cest vysypaných oblázky. I. Borkovský (*1969, 88*) stavby datuje do 9. až 11. stol. Situací se dále zabýval J. Frolík ve své disertační práci, která není bohužel dostupná.. J. Frolík srubové stavby zmiňuje v knihách věnovaným problematice Pražského hradu a raným Přemyslovcům (*Frolík 2000, 112; Frolík — Smetánka 1997, 92-96*). Uvádí, že dispozice srubových staveb byla až do 11. stol. jednoprostorová. Dále poukazuje na to, že plocha mezi sruby byla členěna pomocí plotů. Uvádí, že v jednotlivých stavbách se dochovala otopná zařízení (ohnišť). Přidává i jednoduchý náčrt situace čtyř horizontů staveb před katedrálou sv. Víta (*Frolík 2000, 111; Frolík — Smetánka 1997, 93*). Půdorysy staveb, které J. Frolík (*2000, 111*) interpretuje jako dvouprostorové, a jejichž nástup klade do 11. stol jsou částečně publikovány v článku k novým objevům ze severního křídla Pražského hradu (*Boháčová et al. 1988, obr. 2, 4, 5*).

Další srubovou stavbu se podařilo zachytit v severním křídle Pražského hradu v prostoru bývalé lakovny (*Boháčová et al. 1988, 176*). Jednalo se o dvě fáze roubené stavby, přičemž první byla jednoprostorová a druhá dvouprostorová (*Boháčová. 2011, 376*). Starší fáze stavby (minimální rozměry 3x2,3 m) měla dusanou podlahu. Z mladší fáze byla v úplnosti odhalena pouze jižní místnost (rozměry 2,3x2,3 m) s valounovou podlahou. V severní místnosti byla podlaha jílová (*Boháčová et al. 1988, 176*). Z její konstrukce se podařilo získat dendrodata jak z mladší, tak ze starší fáze. Základový trám mladší fáze byl setnut po roce 929, trám ze starší fáze mezi lety 874 a 878 (*Boháčová. 2011, 376*).

2.4.1 Třetí nádvoří

V prostoru pod třetím nádvořím se zachovaly pozůstatky dvou raně středověkých staveb. Jedná se o stavby odkryté výzkumem v letech 1925 a 1928. Tyto stavby jsou dodnes přístupné a zachované *in situ* pod betonovou deskou. To umožnilo revizní výzkum vedený I. Boháčovou. Zachované pozůstatky staveb se skládaly ze základového věnce roubené stavby s dalšími konstrukčními relikty a deštěné plochy s košatinou (*Boháčová 2011, 377*). I. Boháčová (*2011, 377*) tyto stavby nazývá dům 1 a dům (?). Zachování staveb umožnila především jejich poloha na svahu terénní deprese, která se nalézala v jižní části třetího nádvoří. Vlhké prostředí v depresi spolu s masivním nárůstem vrstev při jejím zaplňování uchovaly pozůstatky staveb (*Boháčová 2011, 378*).

Dům 1 měl obdélníkový půdorys a jeho minimální rozměry byly 340x300 cm (Boháčová 2011, 383). Průměr kuláčů užitých do základového věnce byl 20 cm. Byl založen na předem upravené ploše. Kromě základového věnce stavby se dochovalo i příčné břevno napojené na věnec stavby rybinovým spojem. Toto břevno zřejmě neslo dřevěnou podlahu. Autorka uvažuje o existenci předsíně při východní straně stavby. V interiéru stavby se nacházela schránka (rozměry 50x70 cm a hloubka 25 cm) zapuštěná pod úroveň podlahy (Boháčová 2011, 383). Otopné zařízení se doložit nepodařilo. Archeobotanická analýza vrstev nad upraveným podložím pod stavbou ukazuje sociální postavení obyvatel tohoto srubu. Nalezly se doklady vinné révy, nažek fiků i jiného ovoce a zeleniny. Jedná se bezesporu o obytnou stavbu. Dům 1 je poměrně dobře datovaný, z jeho konstrukčních reliktnů se podařilo získat čtyři dendrodata (po 923, po 936, po 939 a po 925). Keramické nálezy získané z vrstvy nasedající na břevna řadí zánik stavby do starší fáze mladohradištního období (Boháčová 2011, 378).

Dům (?) byl, jak už jsem uvedl výše, tvořen pouze deštěnou podlahou a košatinou. Minimální rozměr této stavby byl 300x270 cm. Stav zachování konstrukčních reliktnů stavby byl podstatně horší, než v případě domu 1. Proto ani jejich vypovídací hodnota není taková jako u stavby 1. Z nálezové situace vyplývá, že se jednalo spíše o lehkou konstrukci. Mladší objekt spadá podle keramických nálezů do první poloviny 11. stol. Podle charakteru stavby soudí I. Boháčová, že se jednalo spíše o hospodářský objekt (Boháčová 2011, 390).

Jak dům (?) tak dům 1 spadají do období po vystavění nejstarší dřevohliněné hradby Pražského hradu. K organizaci prostoru v okolí těchto staveb se nelze vyjádřit. Lze pouze konstatovat, že obě stavy přibližně respektovaly průběh hradby (Boháčová 2011, 390).

2.5 Malá strana

Malá strana byla v raném středověku opevněná, ale nejedná se o hradiště jako v případě ostatních lokalit z této kapitoly. Pro opevněný areál v prostoru Malé strany se používá označení předlokační aglomerace. Bližší informace k rozsahu opevněného areálu jsou v článku Čiháková - Havrda (2008).

Ze staveb uvádí autoři zahloubenou stavbu středohradištního stáří z Mostecké ulice. Pro mladší období, horizont keramiky s límcovitou a kalichovitou profilací okraje, uvádí blokové roubené konstrukce. Tyto stavby charakterizují jako srubové konstrukce s vnitřními příčkami a podlahami z fošen. Dále uvádí, že základy těchto srubových

konstrukcí byly lehce zapuštěné pod úroveň terénu, maximálně do 40 cm. U stavby nalezené na parcele domu čp. 626 uvádí ohniště s oblázky a obilnicí (Čiháková - Havrda 2008, 212). Ze stavby z Mostecké ulice čp. 279/III se dochovalo srubové křížení. Celá stavba byla zapuštěna 20 cm do terénu (Čiháková 2003, 308-309). Dále byly zbytky staveb zachyceny v Mostecké ulici čp 278/III, jednalo se o žlábek základového věnce (Čiháková 2006, 333). Publikované nálezové situace ani bližší popis jednotlivých situací bohužel nejsou k dispozici.

2.6 Libice

Z libického hradiště jsou známy reliкty staveb z akropole a předhradí. Jedná se o zahloubené i nadzemní stavby. J. Mařík a J. Princová (2006, 660) uvádí, že jak plocha vnitřního hradiště, tak předhradí byla v 9. a 10. stol. hustě osídlena. Zároveň však dodává, že situace v současné době nedovoluje rekonstruovat strukturu a vývoj sídliště. Ze staveb na akropoli je třeba zmínit především slavníkovské sídlo a následně sídlo kastelána (Princová – Mařík 2006). V obou případech se jedná se o kamenné podezdívky, které byly interpretované jako základ nadzemní dřevěné stavby (Mařík 2009, 17). Stavba z akropole stála v těsném sousedství kostela. Její rozměry jsou zhruba 23 x 10-12 m a R. Turek jí interpretoval jako palác (Turek 1981).

Plochu předhradí pokrývalo velké množství především různých zahloubených objektů: Dokladů reliktů staveb je však překvapivě málo (Princová – Mařík 2006, 661). Jedná se o 9 až 11 polozemnic, tedy zahloubených staveb a pozůstatek nadzemní stavby roubené konstrukce (Princová – Mařík 2006, Tab. 3). Jiné nadzemní stavby se nedochovaly. Publikovaný je pouze půdorys srubové stavby. Ke zbylým stavbám informace postrádáme.

2.7 Hradec u Němčtic

Důležitou lokalitou z hlediska dokladů staveb je Hradec u Němčtic. Na hradišti se podařilo zachytit osídlení z doby halštatské a z raného středověku (Michálek - Lutkovský 2000). Raně středověké hradiště zaniklo násilnou cestou, jak dokládají nálezy militarií a rozsáhlý požárový horizont, a následně nebylo obnoveno (Michálek - Lutkovský 2000, 232). Představuje tak ideální situaci pro zachování intaktní archeologické situace. Hradiště nezanikalo postupným opuštěním nebo v důsledku proměny funkce prostoru, ale jednorázovou akcí. K datování funkce a zániku hradiště nejsou jednoznačné opory. Jeho vznik kladou autoři (Michálek - Lutkovský 2000, 224-225) do druhé poloviny 9. stol.

a zánik na přelom 9. a 10. stol, s tím, že ho spojují s historickými událostmi. Pokud by tato hypotéza byla správná, pak by relativně úzký časový horizont existence hradiště poměrně dobře umožnil datovat dochované stavby. V areálu hradiště byl ve východní části vymezen dvorec příkopem s palisádou, které probíhaly od severního opevnění k jižnímu srázu k řece (*Michálek - Lutkovský 2000, 194, obr. 75*). V areálu hradiště bylo zachyceno celkem 13 staveb.

2.7.1 Dvorec (vnitřní část hradiště)

V prostoru dvorce se zástavba soustředila hlavně podél hradby v severovýchodní části hradiště. Ve středu dvorce se nacházela rozsáhlá zahloubená stavba o rozměrech 18 x 8, 25 m a hloubka 0,6 m a s kamennými konstrukčními relikty, označená jako objekt 1/20. V interiéru se dochovaly pozůstatky ohniště situovaného ke středu stavby (*Michálek - Lutkovský 2000, 194-195*). Zbylé stavby z prostoru dvorce jsou označeny 28, 30, 30A, 32, 33, 36, 37, 41, 44-46 (*Michálek - Lutkovský 2000, 196-198*). Kromě objektu 36 se jednalo o zahloubené stavby. Zahloubené stavby 41, 44, 45 a 46 přiléhaly těsně k hradbě. Nemají pravidelný tvar a v některých případech se skládají z více objektů, proto je nelze jednoznačně definovat. V objektu 44 byly nalezeny kosti krávy a kozy, které mohly patřit zvířatům, která byla v době zániku uvnitř stavby. Tyto stavby měly zřejmě hospodářský charakter (*Michálek - Lutkovský 2000, obr. 76*). Zahloubené stavby 28, 30, 30A, 32, 33 měly obdélníkové nebo čtvercové půdorysy, jejich rozměry se pohybují od 6 x 5 m u stavby 33 a 32 do 4,5 x 4,1 m u stavby 30A (*Michálek - Lutkovský 2000, obr. 76*). Relikty konstrukcí ani otopná zařízení se v žádné z těchto staveb nezachovaly. Proto autoři soudí, že stavby měly jinou než obytnou funkci. Poslední zahloubenou stavbou je objekt 37 (rozměry 5,4 x 5,8 m). V objektu byla nalezena dvě ohniště a sloupové jámy po nosných prvcích krovu. Jeho prostor je rozlišen úrovní zahloubení na dvě části. Vzhledem k přítomnosti ohnišť je tato stavba interpretována jako obytná (*Michálek - Lutkovský 2000, obr. 76*).

Objekt 36 není jako jediný zahloubený. Jedná se zřejmě o pozůstatky blokové roubené konstrukce. Půdorys (rozměry 5,2 x 4,2-7 m) objektu vymezují žlábků po základovém věnci stavby, jejichž šířka se pohybovala mezi 35 až 60 cm. V severním rohu se zachovaly pozůstatky pece. Rozšíření základového žlábků v severovýchodní části stavby považují autoři za pozůstatek vchodu. V jižním rohu se nacházel prostor se stopami po ohni, který autoři interpretují jako místo přípravy potravy (*Michálek - Lutkovský 2000, 232, obr. 83*).

2.7.2 Vnější část hradiště

Na předhradí byla zachycena pouze jedna stavba pojmenovaná objekt 2/20. Nacházela se v jihozápadní části v blízkosti předpokládaného vstupu do hradiště. Jednalo se o zahloubenou stavbu odkrytou B. Dubským o rozměrech 3,8 x 3,8 m a hloubce 0,45 m (*Michálek - Lutkovský 2000, 196*). Otopné zařízení zachyceno nebylo.

2.8 Vlastislav

Vlastislav je severočeské hradiště, které je známé především díky svému mohutnému opevnění. Rozsáhlý výzkum na hradišti, který probíhal v 50. letech 20. století, vedl Z. Váňa. Nálezy staveb z Vlastislavi pochází ze sond I/ 59 a I/60 (*Váňa 1968, obr. 7*) situovaných u vnějšího opevnění na předhradí hradiště.

Ze zahloubených staveb jsou známy z předhradí Vlastislavi tři polozemnice. Na základě analogické nálezové situace uvažuje Z. Váňa (*1968, 88*) i o existenci čtvrté stavby. Polozemnice označil autor jako D/54-59, A/60 a N/60. Ve všech třech se našly podobné relikty konstrukcí. V polozemnici D/54-59 (rozměry 430x320 cm) bylo zahloubené ohniště ve východním rohu. Relikty konstrukce představovaly žlábků podél stěn stavby a sloupové jámy v rozích a ve středu stavby. Z polozemnice A/60 (rozměry 360x385 cm) se nedochoval doklad otopného zařízení, z konstrukčních relikvů se zachovaly sloupové jámy v rozích a ve středu stavby. U poslední polozemnice N/60 (rozměry 405x385 cm) se také dochovaly konstrukční relikty v podobě sloupových jam v rozích a středu stavby a žlábků u stěn. V jižním rohu stavby se nacházelo ohniště (*Váňa 1968, 90, obr. 38*). Na základě konstrukčních relikvů ze všech tří zahloubených objektů lze uvažovat o kleštinové konstrukci (*Bláhová 2012, 40*), kde byly horizontální dřevěné prvky vkládané mezi sloupy a stěnu zemnice. Sloupovou jámu ze středu stavby lze považovat za konstrukční relikv nosné konstrukce střechy. Z. Váňa (*1968, 89*) dále uvádí, že všechny polozemnice byly součástí větších nadzemních staveb, které zahrnovaly „sklípkové jámy, obilnice a povrchové stavby kůlové“.

V případě skeletových konstrukcí je situace složitější. V sondách I/59 a I/60 se vyskytuje množství kůlových i sloupových jam (*Váňa 1968 obr. 38*), které však netvoří pravidelné půdorysy. I sám autor přiznává, že situace je nepřehledná a nedá se jasně interpretovat (*Váňa 1968, 100*). To platí i pro nadzemní konstrukce, které autor spojuje s polozemnicemi. Jasnější situace je pouze v okolí objektu C/59, kde se rýsuje půdorys skeletové konstrukce, v jejímž interiéru je dochované otopné zařízení v podobě ohniště

(Váňa 1968, 101, obr. 38). K datování nadzemních ani zahloubených staveb neposkytuje Z. Váňa žádné opory. Stavby lze tedy pouze rámcově zařadit do doby fungování hradiště, tedy do 9. až 10. stol. Hradiště zřejmě zaniklo na počátku 11. stol., ale zatím to nelze říci s přesností.

2.9 Tašovice - Starý Loket

Informace o srubové stavbě z hradiště Starý Loket u Tašovic bohužel pocházejí pouze ze stručné publikace tohoto nálezu F. Proškem (1952). Počátky hradiště lze klást do 9. a 10. stol. (Čtverák et al. 2003, 312). Při výzkumu hradiště na Starém Lokti v Jenišově-Tašovicích v letech 1948-50 prováděném A. Knorem a F. Proškem byly zachyceny na ploše 3,5x3 m pozůstatky blokové roubené konstrukce (Prošek 1952, 452). F. Prošek se nezmiňuje, zda pochází z předhradí, nebo akropole. Z konstrukce roubené stavby zbyly pouze zuhelnatělé pozůstatky části základového věnce. Ze základového věnce se zachovaly pouze severní a západní břevno, které byly mělko pod povrchem. Ani jedno však nebylo zachyceno v celé délce, proto neznáme ani skutečnou velikost stavby. Pozůstatky konstrukce srubu se zřejmě podařilo zachytit, protože hradiště nebylo nikdy oráno. Nejlépe se zachovalo severozápadní nároží, kde je patrné křížení srubnic, které se přesahují o 10-20 cm (Prošek 1952, 452, obr. 236). Uvnitř stavby se nacházely kameny, zbytky dřev a drobné zlomky keramiky, které F. Prošek (1952, 453) datuje do 10. stol.

2.10 Kouřim

Během výzkumů kouřimských hradišť se podařilo odhalit stavby zahloubené i nadzemní. U staveb nadzemních lze doložit jak blokovou, tak skeletovou konstrukci. Jedná se o starší výzkum, proto už dnes nejsou některé závěry učiněné autorem výzkumu M. Šollem platné. Kouřimské hradiště má v raném středověku dvě fáze. Jedná se o hradiště Stará Kouřim, které fungovalo zhruba od počátku 9. stol. do poloviny 10. stol. Jeho zánik je spojován s historickými událostmi 10. stol. Po zániku staré Kouřimi vzniklo v těsném sousedství nové hradiště na ostrohu sv. Jiří, které fungovalo až do první třetiny 13. stol. (Čtverák et al. 2003, 135-144).

2.10.1 Stará Kouřim

M. Šolle uvádí, že akropole hradiště byla rozdělena do několika funkčních areálů a jako základní jednotku zástavby uvádí dvorec (Šolle 1981, 61). Toto tvrzení není ale podepřeno publikací archeologické situace, proto bych byl k němu spíše skeptický. Ze

Staré Kouřimi je známa především tzv. „halová stavba“, která je vybudována v těsném sousedství starší fáze hradby akropole (Šolle 1966; Šolle 1981, 61-62). Rozměry stavby, délka 90 m při šířce 4-6 m (Šolle 1981, 61), jsou pro raný středověk v středoevropském prostoru výjimečné. Zůstává však stále otázkou, jestli se skutečně jedná o stavbu, případně jakou funkci tento objekt plnil. Z konstrukčních reliktnů se zachovaly dvě podvojně řady obdélníkových sloupových jam, mezi nimiž je řada menších kruhových jamek (Šolle 1966, obr. 26). Celková síla stěn se pohybuje kolem 150 cm (Šolle 1966, 109). Podle konstrukčních reliktnů je možné tuto stavbu zařadit do nadzemních staveb se skeletovou konstrukcí. Jako další typ staveb uvádí M. Šolle (1981, 63) stavby roubené, které se měly dochovat ve formě „žlábků jako ložisek pro podkladové polštáře“, ty měly sloužit jako základy srubů. Tuto interpretaci nelze vyloučit, ale bez ověření nálezové situace nám informace M. Šolleho příliš neřeknou. Navíc se z těchto objektů nezachovalo nic kromě zmíněných základových žlábků (Šolle 1966, obr. 48-49, 51), takže se nelze vyjádřit ke konstrukci nadzemních částí. Právě na základě těchto pozůstatků přemýšlí M. Šolle o přítomnosti dvorce.

2.10.2 Kouřim u sv. Jiří

Lépe jsou stavby a pozůstatky jejich konstrukcí publikovány z ostrohu u sv. Jiří, kam se přesunulo kouřimské hradiště v druhé polovině 10. stol. Na akropoli se podle interpretace M. Šolleho nacházel dvorec (Šolle 2000, 32). Plocha dvorce měla být omezena ohrazením, po kterém se zachoval palisádový žlábek. Uvnitř dvorce se měly nacházet stavby A s přístavky B a C a dále stavby D a F (Šolle 2000, 32, obr. 7). Z půdorysu stavby A se nepodařilo zachytit v celkové délce ani jednu stěnu (Šolle 2000, obr. 7), přesto autor uvádí rozměry 6 x 8 m (Šolle 2000, 32). Půdorys objektu byl zahroubený 40 cm do podloží, mohlo by se tedy jednat o zahroubenou stavbu. Přístavby B a C představovaly konstrukční relikty jílových podlah v severním sousedství objektu A, zřejmě v několika vrstvách nad sebou (Šolle 2000, 34, obr. 7). Stavba D je na plánu omezena několika žlaby (Šolle 2000, obr. 7); autor uvádí, že se jedná o polozemnici o rozměrech 380 x 240 cm a hloubce 30-35 cm. Ze stavby F se podařilo zachytit severozápadní roh, autor uvádí rozměry 300x500 cm a hloubku 140 cm, nicméně původní rozměry se z publikované situace (Šolle 2000, obr. 7) nedají určit. Celý prostor těchto staveb byl překrytý vrstvou datovanou do 12. stol. (Šolle 2000, 35).

Na předhradí se zachovala nadzemní bloková stavba roubené konstrukce. Jedná se o pozůstatky srubu v severní části ostrohu. Stavbu vymezují žlabky po základovém věnci

stavby (rozměry půdorysu 360x360 cm). Zachovaly se pozůstatky konstrukce podlahy v podobě udusané jílové vrstvy a tři sloupové jámy, které autor přisuzuje konstrukci střechy. V severozápadním rohu se dochoval pozůstatek otopného zařízení (*Šolle 2000, 39, obr. 14, 16*). Tuto stavbu řadí, na základě superpozice se strašším objektem, M. Šolle do 11. stol. Další stavby z předhradí pochází z horizontu 12. až 13. stol., těmi se v rámci své práci nezabývám.

2.11 Hradsko u Mšena

V areálu akropole Hradska se dochovaly zbytky hrazeného areálu a zřejmě dva horizonty zahloubených staveb, z nichž první je současný s ohrazeným prostorem. Na hradišti ve zkoumané ploše absentují pozůstatky staveb nadzemních. Cílem archeologického výzkumu z let 1964-1974 pod vedením M. Šolleho bylo především dokázat, že Hradsko není historickým Canburgem, známým z franských análů (*Šolle 1977, 333*). Výzkum se soustředil na plochu severně od kostela sv. Jiří. Podařilo se doložit osídlení hradiště od 8. do 13. stol. Jeho výsledky M. Šolle publikoval ve dvou článcích v Památkách archeologických (*Šolle 1978; Šolle 1977*).

Nejstarší osídlení areálu hradiště je kladeno do 8. stol., ale starší horizont staveb klade M. Šolle do 9. – 10. stol. K tomuto horizontu náleží ohrazený prostor a s ním související zahloubené stavby (*Šolle 1977, obr. 21*). Žlábek, vymežující prostor, který M. Šolle nazval dvorcem, porušuje objekty náležící do doby bronzové a naopak je porušován mladohradištními objekty. Keramika z jeho výplně (*Šolle 1977, obr. 33-36*) odpovídá konci středohradištního období, tedy přelomu 9. a 10. stol. Z toho vyplývá datování tohoto ohrazení do 9. a nejdéle až do poloviny 10. stol. (*Šolle 1977, 360*). Do tohoto horizontu náleží i čtyři zahloubené stavby, které se nalézají uvnitř ohrazeného areálu. M. Šolle je nazval polozemnice 150 a 574 a 430 a zahloubená chata 134 (*Šolle 1977, 366-368*); pojem zahloubená chata jsem nahradil pojmem polozemnice. Snad jen objekty 430 a 134 měly přibližně obdélníkový tvar, u ostatních se jednalo o skupinu několika jam nebo objekty amorfní (*Šolle 1977, obr. 22, 25*). Pouze u stavby 430, u níž autor předpokládá dvě fáze, bylo zachováno ohniště náležející k mladší fázi. Její rozměry jsou 660x530 cm a hloubka 50 cm u mladší fáze a 380x270 cm a hloubka 60 cm u starší fáze (*Šolle 1977, 369*). Proto ji lze označit za obytnou. Zbylé stavby tvořené většinou z více objektů nemají otopná zařízení. Mohlo se jednat o pozůstatky lehčích hospodářských staveb.

Mladší horizont staveb zahrnuje interval od zániku dvorce až po zánik lokality. Některé stavby (např. objekty 279, 154-158) z tohoto horizontu porušují žlábek

vymezuující dvorec (*Šolle 1978, 356*). Z tohoto horizontu jsou známy zahloubené stavby, které M. Šolle (*Šolle 1978, 354*) nazývá obytné chaty. Jedná se o sedm zahloubených staveb v převážné většině bez pozůstatků konstrukčních reliktnů. Rozměry jejich stěn se pohybují od 2 do 6 m, výjimku tvoří objekt 577 s délkou stěny 9 m (šířka nezjištěna). Zahloubení objektů se pohybuje od 11 do 85 cm. U objektů 634, 279, 437 se dochovalo ohniště jako doklad otopného zařízení (*Šolle 1978, 356-357*).

2.12 Shrnutí

Celkem jsem zpracoval 11 lokalit z území Čech. Před zhodnocením staveb a jejich konstrukcí doložených výzkumem na těchto lokalitách je třeba se krátce zamyslet nad literaturou, ze které jsem vycházel. Stav zpracování reliktnů staveb a publikace výsledků jsou u jednotlivých lokalit velmi rozdílné.

Zvýšená pozornost byla v literatuře věnována stavbám z předhradí Levého Hradce (*Vařeka 2001*), Hradce u Němčtic (*Michálek - Lutkovský*) a stavbě z třetího nádvoří Pražského hradu (*Boháčová. 2011*). Naopak spíše okrajově jsou zmíněny stavby z Malé Strany (*Čiháková - Havrda 2008*), z Libického předhradí (*Princová – Mařík 2006*) a Tašovic (*Prošek 1952*). U většiny lokalit - akropole Levého Hradce (*Borkovský 1965*), Tašovice, Kouřim (*Šolle 1966; Šolle 1981*), Vlastislav (*Váňa 1968*) a Hradsko u Mšena (*Šolle 1978; Šolle 1977*) - jsem musel čerpat ze starší literatury. Z toho vyplývá řada omezení. Často nejde ověřit závěry autorů, nebo není publikovaná náležitá dokumentace k nálezové situaci. U staveb z Budče (např. *Bartošková – Štefan 2006; Bartošková 2011; Bartošková 2014*), Libušína (*Varadzin 2012*), třetího nádvoří Pražského hradu a předhradí Levého Hradce jsem mohl vycházet z kritického zhodnocení starších výzkumů.

Z předchozího souhrnu vyplývá jistá disproporce v zastoupení lokalit. Lokality, kde byla věnována stavbám zvýšená pozornost a lokality, u kterých je možné vycházet z kritických zhodnocení starších výzkumů, se koncentrují ve středních Čechách. Ze zbytku Čech je aktuálně zpracován pouze výzkum Hradce u Němčtic.

Dále je třeba rozebrat situaci na Pražském hradě. Z dostupné literatury se Pražský hrad jeví jako klíčová lokalita pro poznání profánní architektury na hradištích v 9. až 11. stol., a to jak z kvalitativního, tak kvantitativního hlediska. Situace z Pražského hradu jsou v rámci Čech unikátní díky dochovaným dřevěným prvkům *in situ*. Zachovalo se zde mnoho situací a konstrukčních detailů, které mohou zásadně rozšířit a zpřesnit naše poznání konstrukčního řešení, dispozice a jiných náležitostí staveb v prostoru i v čase. Bohužel publikace výsledků výzkumů zaostává za stavem výzkumu. Jedinou komplexně

zpracovanou stavbou je srub z jižní rokle třetího nádvoří Pražského hradu (*Boháčová. 2011*). V článku věnovaném této stavbě autorka hodnotí stav publikace a zpracování ostatních nálezů (*Boháčová. 2011, tab. 1*).

Z 11 lokalit zahrnutých do mé práce jsou všechny základní typy konstrukcí staveb zastoupené pouze na Budči (stavby s kamennými konstrukčními prvky, srubové stavby, stavby s horizontální konstrukcí i zemnice). Naopak v případě Vlastislavi a Hradsko u Mšena dominují stavby zahlobené a v případě Pražského hradu stavby s roubenou konstrukcí. Na zbývajících lokalitách se většinou vyskytují dva rozdílné typy stavebních konstrukcí. Jasně vymezit převládající typ konstrukcí pro dané období tedy nelze.

Dalším krokem pro celkovou charakteristiku vývoje staveb v daném období, by mohlo být zhodnocení vývoje jednotlivých typů konstrukcí v čase. Nebo se pokusit sledovat nástup či doznívání některého typu stavební konstrukce, případně sledovat jejich prostorovou distribuci. Jako ideální lokalita se pro tento účel jeví Budeč, kde jsou zastoupeny všechny hlavní typy konstrukcí, jak jsem uvedl výše. Při studiu literatury k Budči jsem ale zjistil, že vzhledem k charakteru výzkumu je obtížné vymezit základní horizonty architektury. I u ostatních lokalit je velmi těžké oddělit základní horizonty vývoje staveb. Navíc, jak ukázal výzkum Budče, Hradce u Němčtic nebo Levého Hradce, různé typy konstrukcí existovaly současně v rámci jednoho hradiště. Přesto se pokusím nastínit určitý vývoj jednotlivých typů stavebních konstrukcí a jejich poměrné zastoupení v mnou vymezeném období 9.-11. stol.

Lokalita	Nadzemní konstrukce				Zahlobené konstrukce			Víceprostorové stavby
	Blokové konstrukce		Skeletové konstrukce		Polozemnice			
	roubené konstrukce	kamenné konstrukční prvky	sloupová konstrukce	jiná konstrukce	bloková konstrukce	skeletová konstrukce	nelze určit	
Libušín			X				X	
Levý Hradec	X		X	X				X
Budeč	X	X	X	X			X	X
Pražský hrad	X							X
Malá strana	X						X	
Libice	X	X					X	
Hradec u Němčtic	X	X					X	
Vlastislav			X			X		
Tašovice	X							
Stará Kouřim			X					
Kouřim u sv. Jiří	X			X			X	
Hradsko u Mšena							X	

Tab. 1 Typy konstrukcí na vybraných lokalitách. Pojem jiné konstrukce zahrnuje všechny ostatní řešení skeletové konstrukce mimo sloupové konstrukce (např. kleštinová, štěňřová nebo bedněná konstrukce)

První kategorií staveb, kterou sleduji, jsou zahloubené stavby. Nalézají se sice v průběhu celého sledovaného období, ale kvantitativně jsou více zastoupené jejich starší částí. Projevuje se návaznost na předchozí období, v němž zahloubené objekty představovaly hlavní typ staveb.

V 10. a 11. stol. převládají nadzemní blokové a skeletové konstrukce. Existuje velká škála různých konstrukčních typů. Z blokových konstrukcí jsou zachyceny srubové a kamenné konstrukce. Zachytit nástup staveb s kamennými konstrukčními prvky se povedlo na Budči (objekty XXV a XXVI z akropole a stavby z polohy Na kašně z předhradí), kde jsou tyto stavby datovány do druhé poloviny 10. stol. Bohužel k těmto konstrukcím jsem v rámci Čech nenalezl analogii, se kterou by bylo možné porovnání. Nabízí se pouze kamenná podezdívka stavby 1/20 z Hradce u Němčtic, která je datovaná společně se zánikem hradiště na přelom 9. a 10. stol. a kamenné podezdívky z Libice datované do 10. stol.

Pozůstatky roubených konstrukcí jsou hlavním tématem praktické části mé bakalářské práce, proto jim věnuji zvýšenou pozornost. V rámci Čech jsem vybral všechny lokality, pro které existují doklady roubených staveb a zároveň je k těmto stavbám publikovaný popis a půdorys. Přehled půdorysů jednotlivých staveb uvádím v příloze X. Včetně Staré Boleslavi se jedná o osm lokalit, na kterých bylo zachyceno 11 srubových staveb. Jsou to lokality: Pražský hrad (Příloha X: 5), Hradec u Němčtic (Příloha X: 6), Kouřim u sv. Jiří (Příloha X: 11), Tašovice (Příloha X: 8), Budeč (Příloha X: 2-4), Levý Hradec (Příloha X: 1), Libice (Příloha X: 7) a Stará Boleslav (Příloha X: 9, 10). Srubové stavby jsou v Čechách doloženy také na Malé Straně a v Žatci. Bohužel k těmto lokalitám nejsou publikovány půdorysy. V případě Žatce jsem byl odkázán pouze na sdělení, že archeologickým výzkumem se podařilo srubové stavy zachytit. Proto jsem tuto lokalitu neuvedl v přehledu. Stav publikace nálezů z Pražského hradu jsem již nastínil výše.

Dispozičně lze stavby rozdělit na jednoprostorové, dvouprostorové a tříprostorové. Rozměry jednotlivých staveb i místností víceprostorových objektů nepřesahují 5x5 m. Tříprostorové sruby jsou známy z Levého Hradce (sруб 1 z akropole) a Budče (stavby XV a XVI). Všechny tyto stavby mají shodnou dispozici, tvoří je dvě čtvercové místnosti s meziprostorem a se shodnými rozměry (rozměry stěn jednotlivých srubů jsou 4-5 m). Otázka je, zda tvořily jeden celek, nebo ne. Jednoznačně je to možné prokázat v případě stavby XV z Budče, u zbylých dvou staveb to s jistotou říci nelze. U stavby XVI a srubu 1 byla odhalena ohniště v obou místnostech. V případě Levého Hradce byla tato dispozice zpochybněna. Přesto se jedná o stejný typ staveb, který je potvrzen nezávislým výskytem

na dvou lokalitách. Dvouprostorové sruby jsou doloženy na Pražském hradě (třetí nádvoří, prostor před katedrálou sv. Víta) a na Budči (stavba XIV).

Lokalita/stavba	Dispozice	Poloha	Otopné zařízení	Rozměry (cm)	Úprava podlahy	Datace
Levý Hradec	tříprostorová	akropole	ano - v obou částech	jižní - 410x490; severní - 500x500	prkenná/mazanicevá	10. stol.
Budeč/stavba XV	tříprostorová	akropole	ano - jižní místnost	jižní - 380 x 330-360; severní - 410 x 310	dusaná jílová	druhá třetina 10. stol. - druhá polovina 11. stol.
Budeč/ stavba XVI	tříprostorová	akropole	ano - v obou místnostech	severní- 450 x 390 ; a jižní - 420 x 370	?	druhá třetina 10. stol. - druhá polovina 11. stol.
Budeč/stavba XIV	dvouprostorová	akropole	ano - jižní místnost	jižní - 480 x 220; severní - 270 x 220	?	druhá třetina 10. stol. - druhá polovina 11. stol.
Pražský hrad/III nádvoří jižní rokle	jednoprostorová	akropole	?	340 x 300	prkenná	2. polovina 10. stol.
Hradec u Němčic	jednoprostorová	prostor dvorce	ano	520 x 420-70	?	konec 9. stol. - začátek 10. stol.
Libice	?	předhradí	?	?	?	středohradištní období
Tašovice - Starý Lohet	?	areál hradiště	?	?	?	10. stol. ?
Stará Boleslav/Stavba 1	?	akropole	ano - 3x	?	dřevěná	druhá třetina 10. stol. druhá polovina 11. stol.
Stará Boleslav/stavba 2	?	akropole	ano 2x	?	dřevěná	druhá třetina 10. stol. druhá polovina 11. stol.
Kouřim u sv. Jiří	jednoprostorová	Předhradí	ano	360 x 360	dusaná jílová	11. stol.

Tab. 2 Porovnání roubených staveb dochovaných v Čechách v 9.-11. stol., u kterých disponujeme s popisem a publikací půdorysu

Z interiérů staveb se zachovala především otopná zařízení, ta jsou doložena ve formě ohnišť, ale nevyskytují se vždy. Zachovaly se rovněž pozůstatky podlah. Mezi tyto pozůstatky patří prkenná nebo dřevěná, dusaná hliněná a oblázková úprava podlahy. Zvláštní kategorii vybavení interiérů staveb představují úschovné schránky doložené u srubů z Pražského hradu a Staré Boleslavi. Z jejich výplně se podařilo získat pět přeslenů v případě Boleslavi a zlomek kostěného hřebenu v případě Pražského hradu. Zatím se k těmto pod podlahu zapuštěným útvarům nepodařilo najít analogii.

Převážná většina roubených staveb je datovaná od 10. stol. do počátku 12. stol. Jedinou výjimku tvoří pozůstatek roubené stavby z Libice, datovaný jen rámcově do středohradištního období. Roubená stavba z Hradce u Němčic je datovaná do konce 9. stol. a na počátek 10. stol. Lze tedy říci, že těžiště výskytu roubených staveb leží v 10. a 11. stol. Zajímavý je postřeh J. Frolíka, který uvádí, že dvouprostorové roubené stavby se na Pražském hradě nevyskytují před začátkem 11. stol. Pro starší období předpokládá pouze stavby jednoprostorové. Tento závěr však vychází z nedostupné disertační práce J. Frolíka, proto tento závěr nelze ověřit. Také je třeba vzít v úvahu že, víceprostorové sruby z Budče jsou datovány již do poslední třetiny 10. stol.

Pro skeletové konstrukce jsou doloženy minimálně tři typy provedení. Rozdílné jsou i pozice otopných zařízení a uspořádání jednotlivých staveb. Pro skeletové konstrukce se často nedá určit přesný typ konstrukce. Proto se často zachází pouze s termínem kůlová nebo sloupová stavba, který většinou vyjadřuje nemožnost bližšího určení konstrukce stavby. Jako příklad těchto staveb mohou sloužit sloupové stavby z Budče a Libušína nebo Levého Hradce. U těchto staveb bych upozornil na jejich podobnou výměru. Odhadovaná plocha staveb 1-3 z Libušína je 35-40 m², plocha staveb XXI, XXII, XXIII a XXIV na Budči je 34-44 m², plocha staveb 2 a 3 z levého Hradce je 50 a 23 m². Zcela zvláštní kategorii představuje tzv. halová stavba ze Staré Kouřimi a stavba 1 z předhradí Levého Hradce. Ani jedna z těchto staveb nemá zatím doloženou relevantní analogii. Obě stavby jsou výjimečné jak svým uspořádáním, tak stavebním provedením.

Další otázkou je struktura zástavby na hradištích. Pozorování proměn organizace prostoru v čase na zkoumaných lokalitách je v řadě případů problematická. S touto otázkou souvisí i problém stability sídlištní zástavby a stability základních komunikačních schémat na hradištích. Jak jsem uvedl výše, je často složité rozlišit jednotlivé horizonty zástavby. Z 11 lokalit, které jsem zpracoval, lze řešit tyto otázky u Budče, Levého Hradce, Pražského hradu, Hradce u Němčic a Hradska u Mšena. Proměnu zástavby v čase můžeme sledovat v případě Budče, Levého Hradce, Pražského hradu a Hradska u Mšena.

Ze struktury zástavby jsou zachyceny ohrazené areály, interpretované jako dvorce. Doklady dvorců se zachovaly na Budči, Hradsku u Mšena a na Hradci u Němčic. Organizaci zástavby uvnitř dvorce je možné sledovat pouze u Hradce u Němčic. Na Budči jsou v prostoru dvorce zachycené pouze dvě stavby (II a IV), jejichž současnost s ohrazením není jednoznačná. Do areálu dvorce ale bezpochyby patřila rotunda sv. Petra. Pevněji lze ukotvit pouze zánik dvorce, kladený do druhé třetiny 10. stol. Dvorec z Hradska je datovaný do 9. až 10. stol. K jeho vnitřní zástavbě patřila jen jedna až dvě polozemnice spolu s několika zahlobenými objekty. V Němčicích je dvorec datován do druhé poloviny 9. stol. až přelomu 9. a 10. stol. Z jeho celkové zástavby se jasně vyděluje centrální stavba a obytný srub v zástavbě u severo-j jižního průběhu hradby. Společným jmenovatelem v případě Budče, Hradska i Němčic je pouze vymezení prostoru palisádovým žlábkem.

Zásadnější proměnu v organizaci prostoru lze sledovat u Budče a Hradska, kde došlo k zániku dvorců. V případě Budče i ke vzniku nové komunikace a stavbě nové hradby a sakrální stavby. Lze tedy mluvit o celkové reorganizaci prostoru. Na Hradsku je překryt horizont dvorce další fází sídlištní zástavby. V případě Levého Hradce byl

sledován posun pozice starší a mladší stavby na předhradí, která nejspíše souvisí s vybudováním mladší fáze hradby. U srubu 1 z akropole Levého Hradce zmiňuje I. Boskovský několik fází. Jednotlivé fáze ale nejde na základě publikovaných podkladů rozlišit. Na Pražském hradě lze pozorovat proměny zástavby zejména na situaci před katedrálou sv. Víta. J. Frolík zde předpokládá čtyři fáze srubové zástavby. Ze schématu vývoje, které publikoval, jasně vyplývá, že organizace zástavby se v jednotlivých fázích liší. Na uvedených lokalitách je možné sledovat poměrně dynamický vývoj staveb.

3 POROVNÁNÍ VENKOVSKÉ ARCHITEKTURY A ARCHITEKTURY NA HRADIŠTÍCH

Dokladů vesnického osídlení, jeho podoby a konstrukční variability jednotlivých staveb v mladším období raného středověku se nedochovalo mnoho. Projevuje se jistá disproporce proti předcházejícímu období i období následujícímu.

Relativně dobře jsou známy typy staveb i jejich konstrukční řešení v nejstarším slovanském období. Pro sídliště s keramikou pražského typu jsou typické polozemnice (*Vařeka 2004, 230*). Jedná se o jednodílné zahloubené stavby, nejčastěji 0,5 až 1 m pod povrch, čtvercového nebo obdélníkového půdorysu s otopným zařízením, zpravidla v severozápadním rohu (*Vařeka 2004, 230*). V počátcích raně středověkých vesnic převládaly zahloubené objekty, které jsou dobře postižitelné archeologickým výzkumem (*Klápště 2005, 175*).

Další celkem dobře poznanou kapitolou je podoba středověké vesnice jako výsledek proměny společenského systému na přelomu 12. a 13. stol. (*Vařeka 2004, 238*). V souvislosti s novým systémem držby půdy dochází k ustálení místa jednotlivých staveb a vzniká tak i nárok na delší životnost jejich konstrukcí (*Klápště 2005, 214*). Do kontextu těchto změn patří i rozdělení vnitřních prostor vesnických obydlí na jizbu, síň a komoru (*Klápště 2005, 258*).

Podoba vesnice v mladším období raného středověku je nejasná. Hlavními stavebními materiály pro stavbu domů byly hlína a dřevo. Ze zkoumaných lokalit náležejících do tohoto období se dochovalo jen velmi málo zahloubených objektů (*Vařeka 2004, 235*). Proto se obvykle uvažuje o nadzemních stavbách (srubové stavby), jejichž konstrukční prvky nezasahují do podloží (*Klápště 2005, 179*). Jak jsem již zmínil výše, pravděpodobnost dochování a následného zachycení konstrukčních relikvů těchto staveb není vysoká. Z toho vyplývá obtížná identifikace usedlostí v rámci vesnic i obtížná identifikace jednotlivých vesnických areálů. Ve vesnickém prostředí lze pozorovat postupný úbytek zahloubených staveb (*Klápště 2005, 178*). Přesto se až do 13. stol. zahloubené stavby ve vesnickém prostředí vyskytují. Vesnice neměly přesně vymezené prostorové uspořádání. J. Klápště (2005, 180) charakterizuje raně středověké vesnice jako „proměnlivé, zároveň ale dlouhodobé sídliště“.

Podobu vesnice i jednotlivých domů v mladším období raného středověku přibližuje například výzkum Mstěnic (*Nekuda 2000*), Hrdlovky, Března u Loun nebo Břežánek (*Klápště 2005, 175*).

V širším středoevropském prostoru spadá oblast Čech podle roztržidění P. Mila (*2014, 17*) do (západo-) slovanského okruhu. Zmíněný autor zpracoval stavby ze sídlišť v prostoru střední Evropy v raném středověku (6. – 10. stol.). Pro slovanský okruh uvádí dvě základní tradice staveb. Jedná se o stavby zahloubené a stavby roubené. Roubené stavby jsou typické pro severní oblasti, zahloubené pro území kultury pražského typu. Vertikální konstrukce jsou podle autora typické pro západní germánskou oblast. Autor konstatuje, že v slovanském okruhu nejsou výraznější regionální ani chronologické rozdíly a domy se vyznačují výraznou stabilitou konstrukce a půdorysu v porovnání s germánskou oblastí střední Evropy.

Základním pojítkem mezi stavbami z vesnického prostředí a stavbami dochovanými na hradištích je stav poznání těchto staveb ve zvoleném období. Podobně jako ve vesnickém prostředí i v prostředí hradišť jsou doklady staveb ve vymezeném období velmi sporadické. A stejně jako ve vesnickém prostředí se v mladším období předpokládá výskyt hlavně nadzemních staveb. V obou případech vychází tento předpoklad z relativně malého množství zachycených zahloubených konstrukcí. Lze tedy konstatovat, že se studium staveb jak z vesnického prostředí, tak z prostředí opevněných areálů v mladším období raného středověku potýká se stejnými metodologickými a interpretačními potížemi.

Jak ve vesnickém prostředí, tak v prostředí opevněných lokalit je pozorován postupný úbytek zahloubených staveb a nástup nadzemních konstrukcí. Základní typy konstrukcí staveb se v raném středověku ve vesnickém prostředí a na opevněných lokalitách nijak zásadně nelišily. Z prostředí hradišť i z vesnic jsou známy nadzemní i zahloubené stavby se skeletovou nebo blokovou konstrukcí. Rozdíl lze spatřovat v užití kamene v konstrukcích staveb. Ve vesnickém prostředí raného středověku se kámen objevuje většinou jen v konstrukcích otopných zařízení (*Vařeka 2004, 235*). Jak lze ukázat na příkladu Budče, kámen se v konstrukcích staveb z prostředí hradišť v určité míře používal ke konstrukci stěn nebo podezdívek staveb (*Váňa 1995, 119; Bartošková 2014, 120*). Je ale nutné podotknout, že co se týká užití kamene v konstrukcích staveb, je Budeč lokalitou výjimečnou.

Rozdíl mezi stavbami z vesnického prostředí a z opevněných lokalit je možné sledovat na vnitřní dispozici staveb. Ve vesnickém prostředí se až do proměny

společenského systému v 13. stol. vyskytují jednoprostorové stavby. Zatímco v prostředí hradišť (Pražský hrad, Budeč a Levý Hradec) se víceprostorové stavby objevují už v 10. stol. Tyto víceprostorové stavby je možné spojovat s elitou tehdejší společnosti. Ani v jednom případě se nedá uvažovat o klasickém rozdělení trojprostorového domu na síň, jizbu a komoru, známém z pozdější doby. U tříprostorových staveb lze uvažovat o dispozici jizba - síň – jizba, u dvouprostorových o schématu jizba - síň.

Další rozdíl lze spatřovat v přítomnosti skeletových konstrukcí v prostředí hradišť. Jedná se o sloupové stavby z Libušína, Levého Hradce a Budče. Ve vesnickém prostředí se analogie k tomuto typu architektury nevyskytují. Od roubených staveb a zemnic se odlišují velikostí půdorysu. U zemnic a roubených staveb nepřesahuje plocha půdorysu (s výjimkou víceprostorových roubených staveb popsaných výše) 25 m². U zmíněných skeletových staveb se však pohybuje mezi 30 a 50 m². Podle analýzy P. Mila (2014) není tento typ konstrukcí typický pro východní slovanskou část střední Evropy, ale naopak pro západní germánskou část. I u staveb z předhradí Levého Hradce hledá P. Vařeka (Vařeka 2001, 268) analogie v západním prostředí.

4 STARÁ BOLESLAV

V následující kapitole se věnuji zhodnocení pozůstatků raně středověké architektury zachycené záchranným archeologickým výzkumem ve Staré Boleslavi v roce 1989. První poznatky a předběžné zprávy k tomuto tématu publikovala doktorka I. Boháčová (1993; 2003h).

4.1 Seznámení s lokalitou

Raně středověké hradiště ve Staré Boleslavi je jednou z lokalit, kterou známe již z prvních písemných pramenů pro území Čech v raném středověku. Na Staré Boleslavi sídlil Boleslav, bratr knížete Václava (Sláma 1986, 44). Právě na Staré Boleslavi se odehrálo drama bratrovraždy knížete Václava, který se stal později prvním českým světcem. Díky této kruté události, která bezpochyby ovlivnila vývoj raně středověkých Čech, je Stará Boleslav zmiňována v legendách věnujících se sv. Václavovi, které jsou kladeny již do 10. stol. (Sláma 1986, 14). Přestože je ústředním tématem těchto písemných pramenů již zmíněný světec, poskytují nám alespoň dílčí informace o podobě raně středověké Staré Boleslavi. Z těchto legend se dozvídáme například o kamenné hradbě nebo o knížecím dvorci, které se měly na hradišti nacházet (Sláma 1986, 16, 19). Stará Boleslav je tedy nedílně spojena s prvními Přemyslovci a s jejich cestou k ovládnutí území Čech. Profesor Sláma (Sláma 1988) ji zařadil v rámci konceptu přemyslovské domény mezi hradiště, která sloužila jako hraniční a vymezovala území bezprostředně ovládané prvními přemyslovskými knížaty. Ani později neztratila lokalita významné postavení. Kníže Břetislav I. zde založil kapitolu, která se stala důležitým církevním centrem pro Čechy v 11. a 12. stol. (Pátrová 1999; Bláhová 1996). Ze všech výše zmíněných důvodů je zřejmé, že Stará Boleslav patří mezi významná hradiště raného středověku a je velmi důležitá pro poznání formování raně středověkých Čech.

4.2 Lokalizace a přírodní podmínky

Stará Boleslav se nachází severovýchodně od Prahy v Labské nížině. Správně spadá do Středočeského kraje a dnes je součástí souměstí Brandýs nad Labem - Stará Boleslav. Celá plocha raně středověkého hradiště je v současnosti pokryta městskou zástavbou. V Staré Boleslavi se nachází čtyři církevní stavby; bazilika sv. Václava, kostel sv.

Klimenta, kostel Nanebevzetí Panny Marie a kaple blahoslaveného Podivena, z nichž první dvě zmíněné jsou raně středověkého stáří.

Stará Boleslav spadá v rámci geomorfologického členění České republiky do provincie Česká vysočina, subprovincie Česká tabule, oblasti Středočeská tabule, celku Středolabská tabule, podcelku Mělnická kotlina a okrsku Staroboleslavská kotlina (*Demek et al. 1987, 36, 59*). Staroboleslavská kotlina je erozně denudační sníženina na středním toku Labe, je tvořená turonskými slínovci, písčítými slínovci a cenomanskými pískovci zakrytými eolickými říčními sedimenty. (*Demek et al. 1987, 472*). Reliéf zde tvoří akumulární středopleistocenní a mladopleistocenní říční terasy, údolní niva se zaniklými říčními koryty a pokryvy a přesypy navátých písků (*Demek et al. 1987, 472*). Říční terasy, které vytvářejí zřetelnou nízkou stupňovinu, dávají charakteristický vzhled krajině (*Demek et al. 1965, 207*). Hradiště se nachází na vyšším stupni holocenní nivy, jeho jednotlivé části zasahují až na středopleistocenní říční terasu Labe (*Herichová 2003, 82*). Vyšší nivní stupeň, na kterém lokalita převážně leží, je tvořen středně zrnitými písky s příměsí štěrků, ale vyskytují se zde i duny a jiné útvary z váteho písku (*Herichová 2003, 83-84*). Podloží v areálu hradiště je tedy tvořeno v převážné většině plochy fluviálními písky se štěrkem (jemné až středně zrnité písky s příměsí prachu a štěrku). Místy se nachází odlišné uloženiny, tedy váte písky, bazální štěrkové písky nižšího nivního stupně (*Boháčová - Herichová 2004, 12; Herichová 2003, 86*).

Ostrožná vyvýšenina vymodelovaná činností Labe, na níž je hradiště situováno, vybíhá z labské terasy a zasahuje do nivy řeky (*Boháčová – Herichová 2004, 10*). Ostrožnou vyvýšeninu obepíná zaniklý meandr Labe, její orientace je přibližně jihozápad – severovýchod s tím, že v tomto směru se kuželovitě rozšiřuje a pozvolně přechází do otevřeného terénu.

Na základě získaných dat se podařilo rekonstruovat podobu ostrohu v raném středověku (*Boháčová – Herichová 2004, 10*). Následná charakteristika reliéfu tedy vychází z rekonstrukce ostrohu pro období raného středověku. Povrch se zvedá od jihozápadního cípu ostrohu s nejnižší kótou 171 m. n. m. k severovýchodu do zhruba 175 m. n. m. na hranu říční terasy. Zhruba v místech dnešní gotické brány se tvoří hřbet s kótou 173 m. n. m., terén za tímto hřbetem klesá do širokého koryta, aby se pak znovu zvedal směrem k severovýchodu. Na jihozápadě je ostroh vyvýšený zhruba o 2 – 2,5 m nad okolní nivu řeky a nachází se na něm plošina, na které bylo situováno jádro hradiště (*Boháčová – Herichová 2004, 11*). Řez ostrohem společně s jeho podobou v raném středověku je znázorněn v článku (*Boháčová – Herichová 2004, obr. 3-4, 6-8*). V raném středověku byl

v blízkosti lokality soutok Labe a Jizery, hradiště tak bylo ze dvou stran chráněno vodními toky. V současné době se tento soutok nachází několik kilometrů proti proudu Labe. Terén v okolí hradiště je významně formovaný řekou Labe, která zde v minulosti tvořila četné meandry a slepá říční ramena. Ty jsou dnes již většinou zazemněné, ale jsou stále patrné v morfologii krajiny.

4.3 Historie výzkumů Staré Boleslavi před rokem 1988

I když je Stará Boleslav bezesporu významným raně středověkým hradištěm, nebyla až do rozsáhlých archeologických výzkumů na konci 80. a v 90. letech 20. století výrazněji archeologicky zkoumána. Nebyly zde prováděny rozsáhlé badatelské výzkumy typické pro známá hradiště ve středních Čechách, vedené mnohdy i několika generacemi archeologů; jako příklad lze uvést výzkumy na Budči a Levém Hradci (*Bartošková 2004; Tomková 2001*). Tím, že Stará Boleslav je kontinuálně osídlená již od svého vzniku, samozřejmě zde docházelo k zásahům do historických terénů spojených s rozvojem, údržbou a fungováním městského organizmu.

S rozvojem a etablováním archeologie v 19. a na začátku 20. stol. si začali tehdejší učenci všimnout jednotlivých nálezů při stavebních pracích. Jedná se však především o jednotlivosti vytržené z jejich nálezového kontextu, avšak vesměs raně středověkého stáří (*Špaček 2003, 29*). Pravěké artefakty jsou ze Staré Boleslavi známy jen výjimečně a žádné pravěké situace, až na drobné výjimky, nebyly zachyceny ani rozsáhlými výzkumy po roce 1988 (*Špaček 2003; Boháčová 2003, 47*). Výjimku tvoří jeden objekt věteřovské kultury zachycený v roce 1991 v areálu hradiště (*Špaček 2003, 29*). Lze proto souvislé využívání lokality v pravěku s velkou pravděpodobností vyloučit.

První se hradištěm zabýval J. L. Píč, od něhož se zachovala zpráva, že severně od kostela sv. Václava objevil popeliště s hradištními střepy (*Prášek 1908, 104; Píč 1909, 383*). V letech 1910 a 1911 provedl ve Staré Boleslavi výzkum K. Buchtela, který na dvoře domu čp. 114 našel zbytky spálených dřevěných příbytků, které datoval do 10. – 11. stol. (*Sommer 1977, 394; Prášek 1913, 311*). K. Buchtela také odkryl pohřebiště v blízkosti kostela P. Marie, které se údajně skládalo až z několika set hrobů, z nichž první objevený patřil ženě se zbytky jantarového a skleněného náhrdelníku (*Sommer 1977, 395; Prášek 1913, 874-5*).

V roce 1927 provedl J. Böhm výzkum v okolí baziliky sv. Václava a kostela sv. Klimenta v souvislosti s jejich opravou. Při stavebních akcích probíhajících za závěrem hlavní lodi baziliky byla odkryta část pohřebiště s 26 hroby, ve výkopech po stranách

baziliky byly nalezeny základy blíže nespecifikovaných objektů z opukového zdiva (Sommer 1977, 395; Guth 1934, 797). Za apsidou kostela sv. Klimenta byly zaznamenány zbytky cesty s opukovým dlážděním, pod kterým se nacházela spálená vrstva a pod ní se nacházely blíže nespecifikované zbytky hrobů (Sommer 1977, 396; Guth 1934, 791).

Se Starou Boleslaví jsou spojeny i nálezy dvou mincovních depotů. První byl nalezen při stavbě staroboleslavské radnice roku 1911 a obsahoval zhruba 2000 mincí z počátku 14. až konce 15. stol. (Špaček 2003, 30). Druhý nepochází přímo z areálu Staré Boleslavi, ale z jeho bezprostřední blízkosti. Jedná se o depot mincí objevený roku 1931 při stavbě plavební komory na Labi. V keramické nádobě otočené dnem vzhůru zde bylo uloženo cca 1000 přemyslovských a slavníkovských denárů, které jsou datovány do 10. stol. (Skalský 1932; Turek 1948).

V následující období do roku 1988 jsou z areálu hradiště známy spíše náhodné nálezy, nebo menší výzkumy spojené se zemními pracemi v areálu města. Většinou se jednalo o akce prováděné bez předchozího ohlášení (Špaček 2003).

Přehled výzkumů Staré Boleslavi pro období před rokem 1988 je přehledně zpracován v článku P. Sommera (Sommer 1977), aktuálněji je zpracován též J. Špačkem v řadě *Mediaevalia Archaeologica* věnované Staré Boleslavi (Špaček 2003).

4.4 Současný stav poznání Staré Boleslavi v raném středověku

V následující kapitole uvádím současný stav poznání Staré Boleslavi, ze kterého budu vycházet při zpracování souboru nálezů z kontextu pozůstatků raně středověké architektury. Zvláště důležité je vymezení počátku lokality, její chronologie a definování jednotlivých keramických horizontů, podle kterých se budu dále řídit, a jejich navázání na vývoj v raně středověkých středních Čechách.

4.4.1 Chronologie lokality

Absolutní data ze zkoumaných situací se na Staré Boleslavi získat nepodařilo, kromě radiokarbonového data z celokamenné hradby, jehož využití stejně jako využití metody pro lokalitu je diskutabilní (Boháčová 2013, 11). Z písemných pramenů přispívá ke zpřesnění chronologie zmínka o vystavění celokamenné hradby knížetem Boleslavem I. (kolem 935) a založení boleslavské kapituly a s tím spojená stavba baziliky sv. Václava mezi lety 1039–1045 (Boháčová 2013, 11). Nicméně počátek osídlení i celková chronologie lokality do velké míry závisí na rozboru keramických nálezů, jejichž relativní chronologie je navázána na absolutní chronologii keramiky pražské sekvence (Boháčová

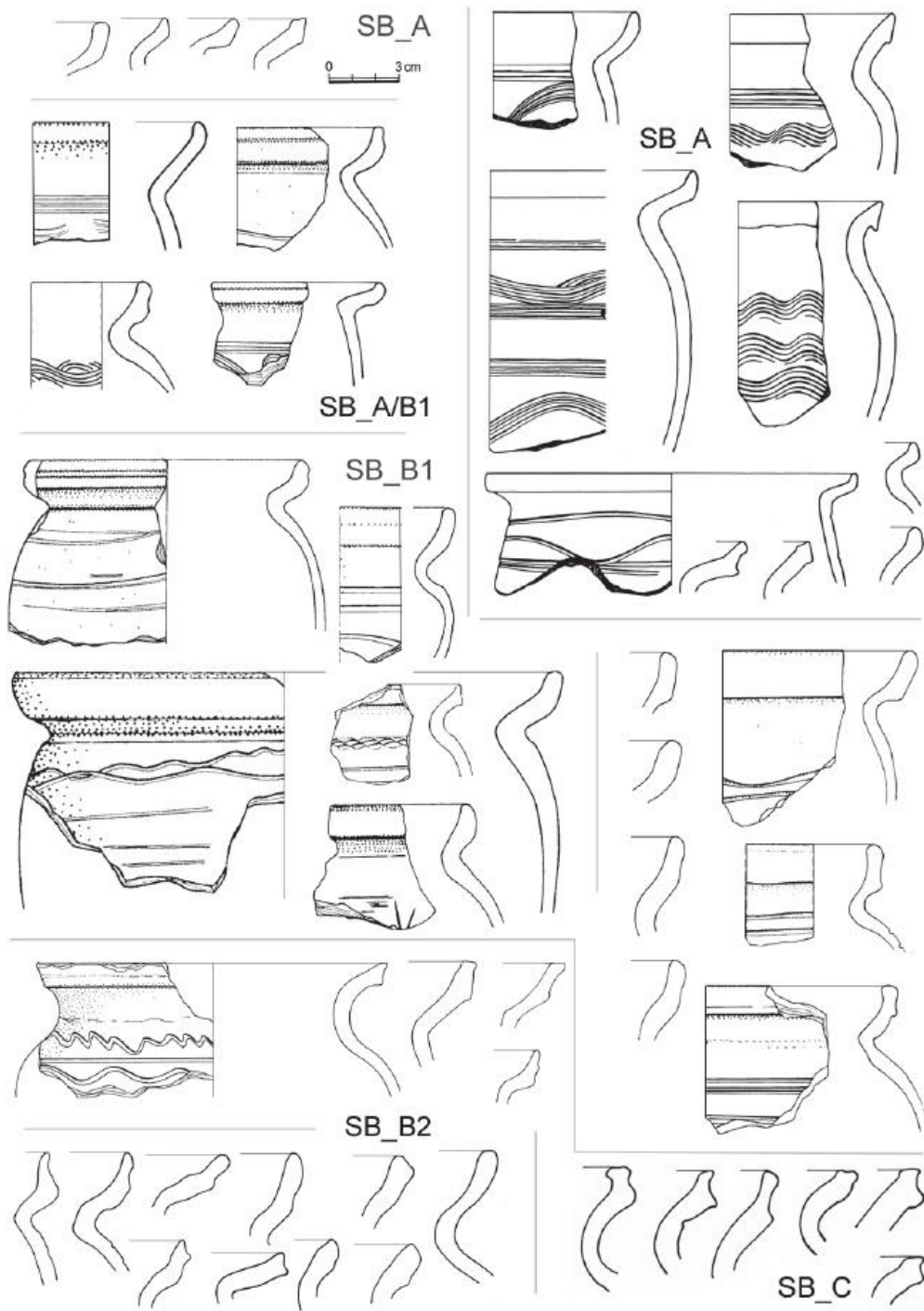
2006, 702; Boháčová 2001, 264-278). Více k synchronizaci pražské a boleslavské chronologie v článku (Boháčová 2013). Celkově keramika ze Staré Boleslavi odpovídá základní morfologii okrajů raně středověkých keramických nádob ve středních Čechách (Boháčová 2003d, 410). Pro nejstarší období, to je pro 10. – 12. stol., odpovídá keramika ze Staré Boleslavi pražské keramice tzv. šedé řady, a to jak technologií, tak morfologií; v následující období se na lokalitě rozvíjí lokální produkce (Boháčová 2006, 702; Boháčová – Hošek 2009, 367). Na základě makroskopických vlastností rozděluje I. Boháčová (2003d, 411) keramiku ze Staré Boleslavi na pět základních skupin: „1. okraje jednoduché, 2. okraje kalichovité, 3. okraje zduřelé, 4. okraje vzhůru vytažené, 5. nízká profilovaná okruží“. Chronologicky I. Boháčová (2006, 702) vyčleňuje pro Starou Boleslav v raném středověku, na základě zásadních stratigrafických situací z akropole a hrady mezi akropolí a předhradí, horizonty „SB-A, SB-B1, SB-B2, SB-C a SB-VS1“ (Obr. 2), které jsou napojeny na absolutní chronologii pražské keramiky tzv. šedé řady. Pro tyto horizonty používá I. Boháčová symboliku SH–SH/MHK pro SB-A, MHK pro SB-B1, MHK/MHP pro SB-B2, MHP pro SB-C a VS1 pro SB-VS1- přehledně na Obr. 1. Morfologie okrajů nádob pro jednotlivé horizonty Staré Boleslavi v porovnání s Pražským hradem a Budčí je přehledně znázorněna v článku I. Boháčové (2011, tab. 6-8). V dalším článku I. Boháčové (2006, 702) jsou pak podrobně popsány keramické horizonty Staré Boleslavi. Dále také výše zmíněná autorka uvádí, že chronologii odpovídají výpovědi písemných pramenů doloženým pro lokalitu (Boháčová 2006, 702). V rámci horizontu SB-C končí systematická akumulace historických terénů ve Staré Boleslavi a uzavírá se tak vývoj hradiště v raném středověku (Boháčová 2006, tab. 1). Pro následující období počínající 13. stol. je osídlení na lokalitě zachyceno výjimečně, a to především v podobě izolovaných objektů. Raně středověká fáze hradiště trvá zhruba od konce 9. stol do počátku 13. stol.

Vývojové horizonty	Archeologická chronologie	Keramika	Užitá symbolika	Absolutní chronologie	Pražská keramická sekvence
SB A	středohradištní	do nástupu kalichovitého okraje	SH–SH/MHK	900 (?)	PHA PHB0 PHB1
SB B1	starší mladohradištní	kalichovité okraje	MHK	950	PHB2
SB B2	mladší mladohradištní 1	prvý výskyt nových prvků včetně archaicky zduřelých okrajů	MHK/MHP	1050	PHC0
SB C	mladší mladohradištní 2	nástup a převaha nových prvků	MHP	1100	PHC1–2
SB VS1	vrcholný středověk 1	nástup prvků vrcholně středověké produkce	VS1	1200	PHC3–VS1

Obr. 1. Chronologie Staré Boleslavi (Boháčová – Hošek 2009, tab. 1)

4.4.2 Počátek osídlení

Počátek osídlení na staroboleslavském ostrohu lze klást na přelom 9. a 10. stol. (Boháčová 2006, 696). V chronologii Staré Boleslavi se jedná o horizont SB-A, který byl výzkumem zachycen na celé ploše hradiště a je reprezentován středohradištní keramikou (Boháčová 2003c, 463). Podle I. Boháčové (2003c, 463) se jedná o keramiku „horizontů starších než horizont keramiky s límcovitým odsazením okraje pražské sekvence nebo tomuto horizontu odpovídající“. V pražské chronologické sekvenci odpovídá horizontům PH B0 a PH B1 (Boháčová 2001, 264). Tato keramika představuje v rámci morfologického členění keramiky na Staré Boleslavi první skupinu jednoduchých okrajů (Boháčová 2003d, 411). Podle kategorií L. Varadzina (2010, 536) pro keramiku z 9. a 10. stol. lze tento horizont přiřadit k druhému úseku vývoje, tedy k „mladšímu úseku vývoje středohradištní keramiky“, který je charakteristický jednoduchými seříznutými okraji, límcovitými okraji a jejich přechodovými typy a je rámcově datován na základě nálezů z Pražského hradu a Budče do poslední čtvrtiny 9. a první pol. 10. stol. SB-A je zastoupený v celém areálu hradiště, ale charakter nálezových kontextů (většinou sekundární pozice) většinou neumožňuje vytvoření přesnější představy o osídlení v tomto horizontu (Boháčová 2011a, 382; Boháčová 2003c, 463).

Obr. 2. Základní keramické horizonty Staré Boleslavi (Boháčová 2011a, tab. 8)

4.4.3 Opevnění

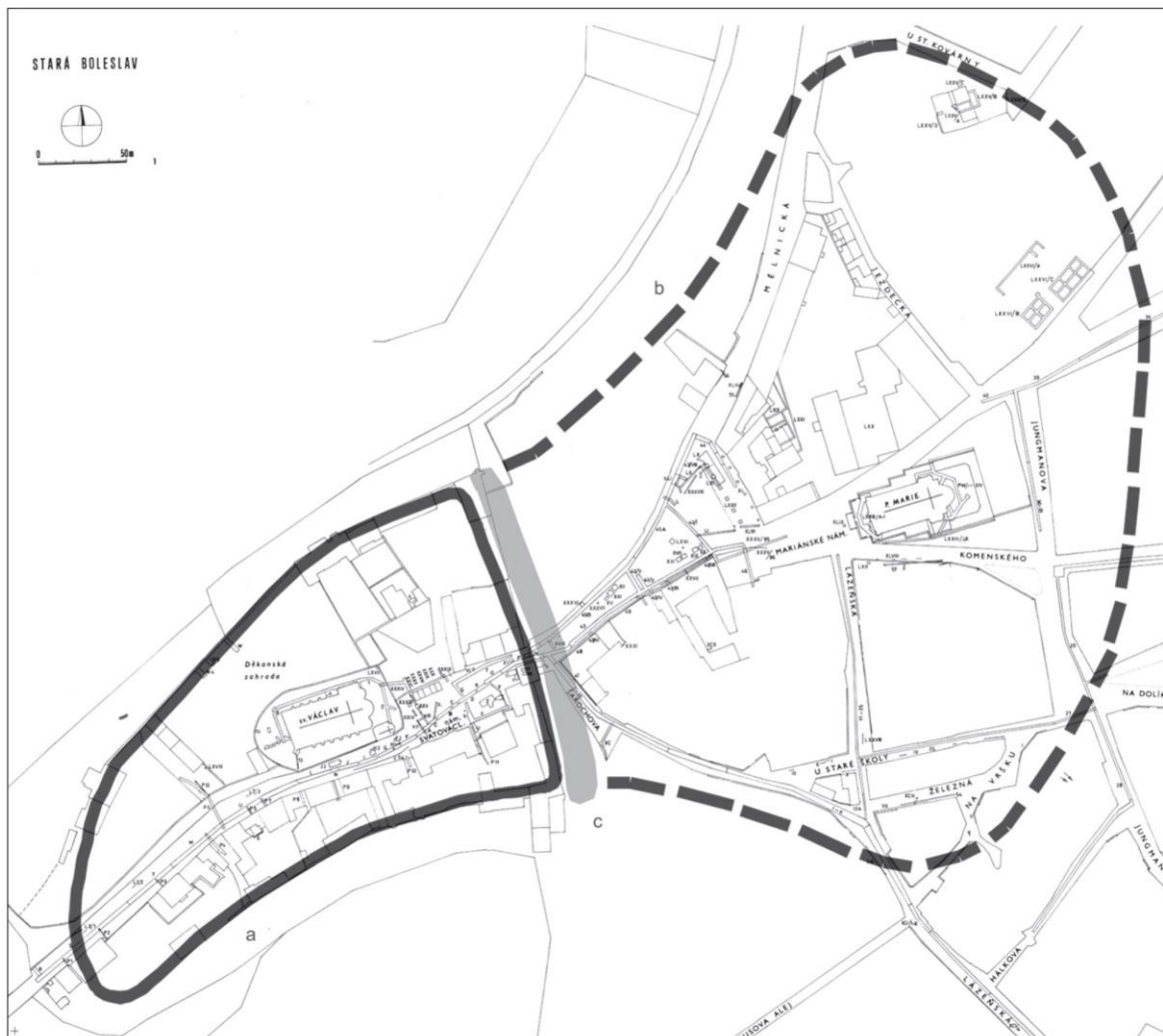
Archeologickým výzkumem se ve Staré Boleslavi podařilo doložit raně středověké opevnění akropole (Obr. 3.) a přiblížit jeho podobu (Boháčová – Špaček 2003, 135; Boháčová – Špaček 2002, 37). Opevnění předhradí není přímo doloženo, ale jeho existence

je pravděpodobná, proto je i jeho průběh zatím pouze hypotetický (*Boháčová – Špaček 2003, 147; Boháčová – Špaček 2002, 48*).

Pro stavbu opevnění akropole posloužila přirozená terénní situace. Opevnění probíhalo po hraně ostrohu tvořícího hradiště (*Boháčová – Špaček 2003, 133*). Hradba mezi akropolí a předhradím využívala terénní elevaci, která oddělovala nejužší část ostrohu a vymezovala plochu akropole (*Boháčová – Herichová 2004, 10; Boháčová – Špaček 2003, 133*). Pro raný středověk jsou doloženy dvě fáze opevnění akropole (*Boháčová – Špaček 2003, 136; Boháčová – Špaček 2002, 37*). Pro opevnění akropole je důležitá nosná situace nad severním svahem, která zachycuje interval funkce obou fází opevnění (*Boháčová 2013, 13*). Konstrukce starší fáze opevnění se skládala z čelní kamenné plenty z opuky, na kterou navazovalo samotné těleso hradby zpevněné dřevěnou konstrukcí. (*Boháčová – Špaček 2003, 138; Boháčová – Špaček 2002, 37*). Jednalo se zřejmě o standartní konstrukci používanou k opevnění hradišť v tehdejší době (*Boháčová 2010b, 190*). Starší hradba se v primární pozici zachovala jen výjimečně, čelní kamennou plentu se podařilo zachytit na severním svahu akropole, na jižní hraně se hradba projevovala pouze jako písčítý zával s dřevěnými prvky (*Boháčová 2013, 13*). Druhá fáze hradby se v prostředí raně středověkých Čech vymykala svou konstrukcí. Jednalo se o zděnou celokamennou konstrukci známou z Kosmova líčení jako hradbu zděnou „opere Romano“. Líce hradby byly zděné z mohutných pískovcových bloků spojovaných jílem a maltovinou (*Boháčová – Špaček 2003, 138*). V místě průběhu příčného opevnění oddělujícího akropolí od předhradí se nepodařilo ani jednu fázi opevnění zachytit přímo, ale na základě nálezové situace lze předpokládat přítomnost obou fází opevnění (*Boháčová – Špaček 2003, 146*). V tomto úseku hradby se nacházel mohutný příkop (*Boháčová – Špaček 2003, 140*). Jeho obranou funkci zřejmě ukončil písčítý zával a definitivní zánik příkopu souvisel s překrytím výplně příkopu dlažbou (*Boháčová – Špaček 2003, 140*).

Starší fáze hradby vznikla nejspíše společně s počátkem osídlení lokality. (*Boháčová – Špaček 2003, 150*). K této fázi hradby náležel s vysokou pravděpodobností i příkop oddělující akropolí od předhradí (*Boháčová – Špaček 2003, 151*). Zánik funkce příkopu a nahrazení starší hradby celokamennou hradbou spadá pravděpodobně do stejného časového horizontu. Na základě keramických nálezů je horizont vzniku celokamenné hradby kladen do druhé třetiny 10. stol. (*Boháčová – Špaček 2003, 162*). Její zánik nelze zatím přesněji časově ukotvit (*Boháčová – Špaček 2003, 167*). K zadláždění příkopu, a tím i jeho definitivnímu zániku, došlo v horizontu keramiky s kalichovitou profilací okraje, tedy před začátkem 12. stol. Souviselo to nejspíše se změnami v areálu

hradiště po založení staroboleslavské kapituly (*Boháčová – Špaček 2003, 160; Boháčová – Špaček 2002, 48*).

Obr. 3. Průběh opevnění akropole a předpokládaný průběh opevnění předhradí Staré Boleslavi: a – akropole, b – předhradí, c – příkop (Boháčová 2013, obr. 3)

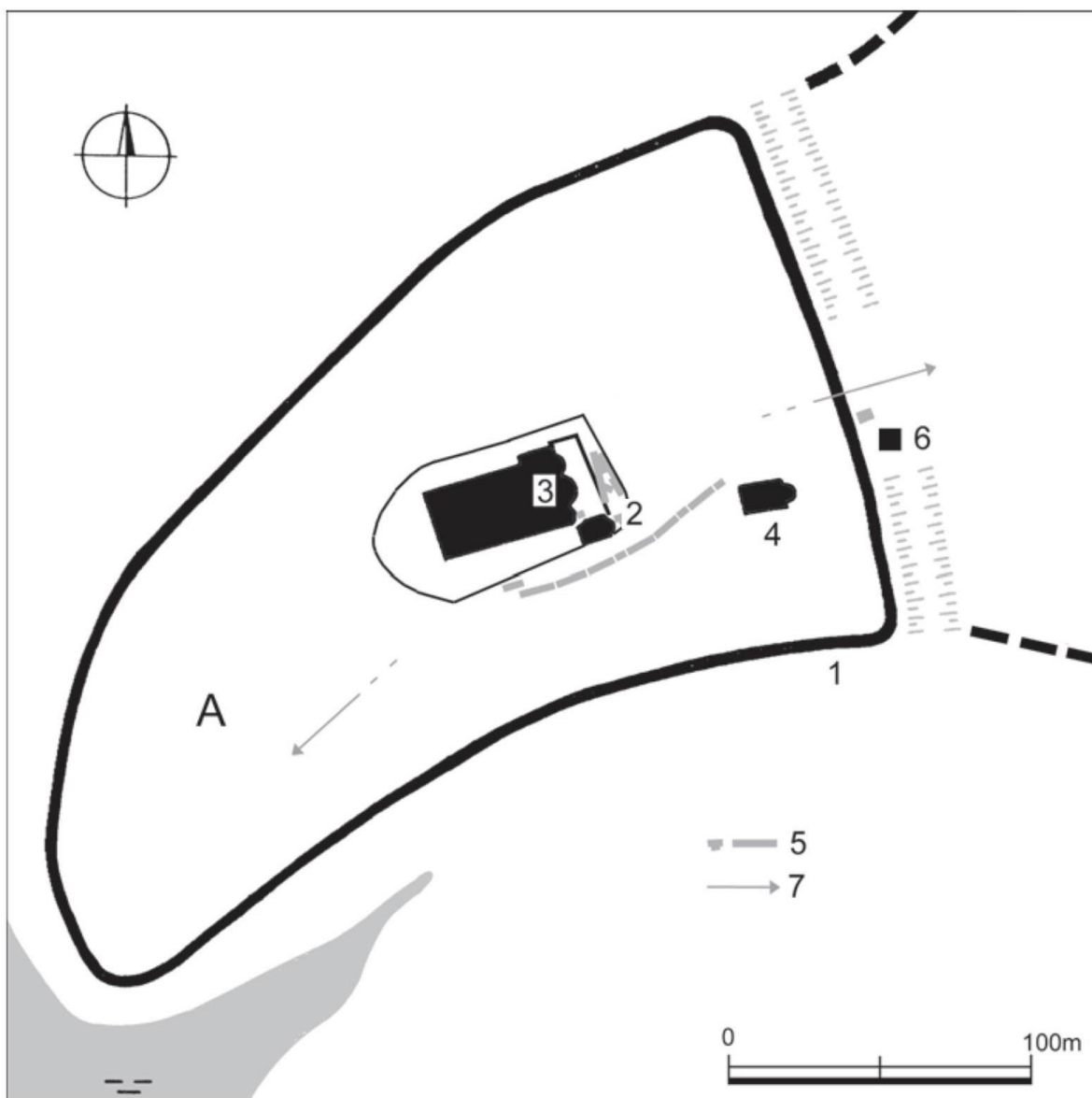
4.4.4 Sakrální stavby a pohřbívání

V současné době se ve Staré Boleslavi nachází čtyři církevní stavby: bazilika sv. Václava, kostel sv. Klimenta, kostel Nanebevzetí Panny Marie a kaple blahoslaveného Podivena. V jihovýchodní části dnešního náměstí sv. Václava výzkum odhalil i pozůstatky dnes už zaniklého kostela neznámého zasvěcení (*Boháčová – Špaček 2003b, 181*). Tento kostel je společně s bazilikou sv. Václava a kostelem sv. Klimenta (Obr. 4.) raně středověkého stáří a zároveň se všechny tři stavby nachází v centrální části akropole hradiště (*Boháčová – Špaček 2003b, 181*). Kostel Nanebevzetí Panny Marie a kaple blahoslaveného Podivena pochází až z novověku. Nejstarší dochovanou církevní stavbou je trojlodní bazilika sv. Václava zbudovaná mezi lety 1039–1046 knížetem Břetislavem

(Boháčová 2010a, 243). Nejstarší církevní stavbou, která je doložená písemnými prameny, je kostel sv. Kosmy a Damiána, který stál na hradišti již v první třetině 10. stol. (Boháčová 2010a, 243). Ten dosud nebyl archeologickým výzkumem zachycen, a proto není známa jeho podoba ani poloha v rámci hradiště. Založení kostela sv. Klimenta spadá nejpravděpodobněji do první poloviny 12. stol. (Boháčová 2003e, 197; Boháčová 2010b, 194). Jeho základy porušují etážové pohřebiště, které bylo využíváno od výstavby baziliky (Boháčová 2010a, 259). Datování kostela neznámého svěcení je nejproblematictější ze všech staveb. Z vyhodnocení nálezové situace a rozboru keramiky lze jeho vznik zařadit pouze rámcově do 11. stol. (Boháčová 2003e, 197). Existují indicie, že by se mohlo jednat o kostel P. Marie a sv. Jiří, který založil probošt Zbudek roku 1098 (Boháčová 2010a, 256; Kalhous 2003; Zahradník 2003), ale zatím v tomto ohledu nepanuje shoda (Špaček 1999). Nejnověji se problematikou raně středověkých církevních staveb ve Staré Boleslavi zabývá I. Boháčová (2010a).

Pohřbívání v areálu hradiště je doloženo jak z předhradí, tak z akropole. Na akropoli se pohřbívalo v okolí všech tří církevních staveb. Zejména severně a východně od baziliky sv. Václava jsou hroby i v několikanásobných superpozicích (Boháčová 2003f, 221). Hroby doposud nebyly celkově zpracovány a vyhodnoceny, a tak lze zatím zacházet jen s dílčími poznatky a závěry z pozorování během výzkumu. Vzhledem k charakteru výzkumu (liniové sondy) nelze určit rozsah plochy, na které se pohřbívalo (Boháčová 2003f, 221). Na základě superpozic hrobů lze předpokládat, že se u všech tří kostelů na akropoli pohřbívalo dlouhodobě (Boháčová 2003f, 222). Výzkum po roce 1988 nezachytil žádné hroby, které by předcházely bazilice sv. Václava, avšak mladší kostel sv. Klimenta už porušuje hřbitovní horizont náležející k bazilice (Boháčová 2003f, 222; Boháčová 2003e, 196). Kostel neznámého svěcení také nejspíše porušuje starší pohřební areál, ale tento předpoklad vychází pouze z nálezů jednoho skeletu v základovém pasu stavby (Boháčová 2003e, 197). Vzhledem k tomu, že hrobové nálezy nejsou zpracovány, nelze určit chronologii pohřebiště ani vyčlenit jednotlivé horizonty pohřbívání. Proto se zatím nelze vyjádřit k počátkům pohřbívání na akropoli ani na předhradí.

Na předhradí se intenzivně pohřbívalo v okolí kostela Nanebevzetí Panny Marie, ale nejspíše se nejedná o raně středověký hřbitov (Boháčová 2003f, 224), i když J. Špaček (1999, 309) řadí pohřebiště do raného středověku a předpokládá, že zde stál i kostel spadající do stejného období. Do období raného středověku spadá pohřebiště v místech dnešní Jezdecké ulice, jedná se však o starší výzkum a dnes je většina nálezů již neznámá (Boháčová 2003f, 224).

Obr. 4. Akropole hradiště po vystavění baziliky sv. Václava: 1 – akropole, 2 – kostel. Sv. Klimenta, 3 – bazilika sv. Václava, 4 – kostel neznámého svěcení, 5 – doklady zadlážďení prostoru, 6 – brána gotického opevnění, 7 – předpokládaný průběh hlavní komunikace (Boháčová 2010a, abb. 9)

4.4.5 Vnitřní dispozice hradiště

O vnitřním uspořádání akropole hradiště v jeho počáteční fázi, tedy zhruba na koci 9. a v první třetině 10. stol., toho není známo mnoho. Z písemných pramenů víme, že na akropoli existoval kostel sv. Kosmy a Damiána. K jeho poloze ani k dalším jeho atributům se však nelze vyjádřit (viz kapitola Sakrální stavby a pohřbívání). Ani k hlavní komunikaci, která musela vstupovat z předhradí do prostoru akropole nelze říci nic konkrétního. Jediné co víme s určitostí je, že v tomto období byla akropole opevněna nejdříve dřevohliněnou a následně kamennou hradbou (viz kapitola Opevnění).

Vnitřní dispozice, funkce i význam akropole Staré Boleslavi se markantně proměnily se založením staroboleslavské kapituly. V návaznosti na stavbu baziliky sv. Václava dochází k zadláždění prostor (Obr. 4.) v jádru hradiště (*Boháčová 2010c, 178*). Po výstavbě baziliky ještě v průběhu 11. stol. byl v prostoru akropole vystavěn kostel neznámého zasvěcení. U všech církevních staveb se začalo intenzivně pohřbívat. Hlavní komunikace vedla skrz bránu, která byla situovaná zhruba v místech dodnes stojící brány gotického opevnění. Fortifikace chránící akropoli zřejmě ztratila svoji funkci a docházelo k jejímu chátrání a rozebírání. To lze demonstrovat na stavbě kostela sv. Klimenta, k níž byly použity zčásti i kameny z opevnění (*Boháčová 2010c, 178*).

4.5 Zhodnocení výzkumu pozůstatků zástavby odkrytých záchranným výzkumem

Součástí mé bakalářské práce je soubor nálezů odkrytý a zdokumentovaný v rámci výzkumů probíhajících na Staré Boleslavi po roce 1988. Jeho hlavní etapy proběhly mezi lety 1988 a 1998, s tím že v následujících letech, už nebyla stavební činnost tak intenzivní (*Boháčová 2003b, 37*). Jednalo se o sérii záchranných výzkumů, vyvolaných stavbou inženýrských sítí, v celém areálu města. Celé město bylo postupně protkáno sítí řezů a sond. Většina plochy nebyla zasažena předchozí činností a zachovala se neporušená, a tak poskytla důležité svědectví o vývoji města, obzvláště pak o jeho raně středověké fázi (*Boháčová 2003b, 37; Boháčová 1993, 202*). Výzkum prováděli zaměstnanci Městského muzea v Čelákovících (dále jen MMČ) a oddělení archeologie středověku Archeologického ústavu Akademie věd České Republiky (dále jen ARÚ AV ČR). Na výzkumu se podílela řada pracovníků z těchto institucí, zejména I. Boháčová z ARÚ AV ČR, J. Frolík z ARÚ AV ČR, J. Špaček z MMČ a další. Postupem doby se výzkum Staré Boleslavi stal záchranným výzkumem systematickým, jehož rozsah a kvalita kolísaly v závislosti na četnosti stavebních zásahů, ale i na dalších faktorech (*Boháčová 2003b, 37*).

Výzkum poskytl velké množství movitých artefaktů i nálezových situací, které byly z části vyhodnoceny. Část nálezů však na zpracování stále čeká. V rámci mé bakalářské práce zpracovávám nálezy týkající se raně středověké sídlištní zástavby na akropoli.

4.5.1 Metody výzkumu

V souladu s I. Boháčovou (*2003b, 37*) používám pojem „sonda“ pro plošně zkoumané situace a pojem „řez“ nebo „úsek“ pro dokumentaci a vzorkování stěn výkopu. Sídlíštní zástavba byla zachycena během druhé etapy výzkumu realizované v letech 1989 –

1990 oddělením archeologie středověku ARÚ AV ČR a MMČ. Cílem výzkumu byla snaha co nejvíce ochránit archeologické prameny dotčené stavební činností a zároveň co nejvíce omezit stavební zásahy do historických terénů. V rámci této etapy se realizoval předstihový záchranný výzkum při budování inženýrských sítí v ulici Maxe Švabinského a na náměstí sv. Václava (*Boháčová 2003b, 38*).

Tato etapa zahrnuje sondy: A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, a úseky P, R, S, T, U, bez označení pak úsek Hluchov. Sondy probíhají směrem východ-západ stejně jako zmíněná komunikace. Šířka sond v tomto úseku je zhruba 2 m a odpovídá šířce výkopu pro inženýrské sítě. Nadloží historických terénů bylo odstraněno většinou stavebníkem, a to buď těžkou mechanizací, nebo dělníky. Výzkum byl veden až na podloží, a to i v případě, že stavba neměla podloží dosáhnout, zejména proto že písčité vrstvy na lokalitě nelze nijak chránit před poškozením těžkou mechanizací v průběhu stavby (*Boháčová 2003b, 43*). Celý průběh výzkumu byl zaznamenán do terénních deníků (*Boháčová – Špaček – Frolík 1989*). Během výzkumu byla prováděna kresebná i fotografická dokumentace jednotlivých situací. Výškové zaměření bylo provedeno v systému Balt (*Boháčová 2003, 46*).

Nálezy získané záchranným archeologickým výzkumem ze Staré Boleslavi byly uloženy v MMČ, v jehož sbírkách jsou vedeny dodnes. Jedná se především o nálezy z raného středověku. Nálezy z vrcholného středověku a novověku jsou kvantitativně zastoupeny daleko méně, nálezy z pravěku jsou zcela výjimečné (*Boháčová 2003b, 47*).

4.5.2 Popis nálezové situace v sondách G, H a J

Situace, kterou se zabývám v rámci své bakalářské práce, se nalézá jižně od baziliky sv. Václava a kostela sv. Klimenta v prostoru dnešní ulice Maxe Švabinského (Příloha I.). Pozůstatky staveb byly zachyceny v sondách G, H a J. Sondy G a H na sebe navazují s tím, že mezi nimi byl ponechán kontrolní blok široký 20 cm. Sonda J se nachází více na západ. Rozměry jednotlivých sond jsou: 4 x 2 m u sondy H a 10 x 2 m u sond G a J. Sonda J byla během odkryvu, z důvodu vnějších zásahů, rozšířena o 20 cm severním a o 60 cm západním směrem (Příloha II.). To je důvodem rozdílné délky jižního a severního profilu sondy J a uskočení části S profilu sondy J (Příloha IV.). U sondy H byly zdokumentovány všechny čtyři profily, u sondy G západní a severní profil a u sondy J západní, severní a jižní profil (Příloha IV.). Průměrná mocnost raně středověkých vrstev je 100-60 cm v sondách G a H a 80-40 cm v sondě J. Vrchní skryvka nadloží byla provedena těžkou mechanizací (bagrem). Průběh prací byl ve všech výše zmíněných sondách

průběžně zaznamenáván do terénního deníku a fotograficky i kresebně dokumentován (Příloha VI. a VII.). Popis všech objektů vrstev a jejich vzájemných vztahů vychází z jejich popisu v terénním deníku a z kresebné a fotografické dokumentace. Seznam všech objektů, vrstev a kůlových jamek včetně jejich vlastností, charakteru výplně a dalších náležitostí uvádím v příloze formou tabulky (Příloha III.). Pro jednotlivé sondy jsem vytvořil posloupnost vrstev a objektů pomocí Harrisových vývojových diagramů (Příloha V.).

Pro všechny tři sondy je charakteristické, že po poměrně dynamickém počátečním vývoji (rychlý sled objektů i vrstev) následuje horizont vyrovnávacích vrstev (pro sondu J vrstvy 13, 86, 88, 117 a 119, pro sondy H a G, vrstvy 13, 34 a 86), který uzavírá raně středověký horizont. Mezi vyrovnávacími vrstvami je nejdůležitější vrstva 86 (Příloha IV.), která nejspíše představuje pozůstatky dlažby jako úpravy povrchu v daném prostoru. To svědčí o proměně funkce daného prostoru, která zřejmě souvisí s výstavbou baziliky sv. Václava (*Boháčová 2010c, 178*). Vrstva 86 pokrývá kompletně sondu H i G a zasahuje do východní části sondy J. V sondě J se nalézají dva hroby, které zjevně porušují starší situace a také souvisí s proměnou funkce areálu po vystavění baziliky sv. Václava. Zda pohřební horizont nějak souvisí se zmíněnou dlážděnou úpravou, nelze určit. V sondě F sice jeden hrob porušuje dláždění (vrstva 86), ale v případě pohřebišť zatím nejsou vymezeny horizonty pohřbívání, proto nelze určit, jaký mohou mít hroby 12 a 13 vztah k vrstvě 86. Nicméně všechny objekty a vrstvy nacházející se stratigraficky nad vrstvou 86 a hroby 12 a 13 zcela jistě nesouvisí s horizontem raně středověké architektury (Příloha V.). Důležité jsou dále vrstvy, které těsně nasedají na horizont raně středověké architektury a nachází se ještě pod vrstvou 86 a pod hroby v sondě J. Jedná se o vrstvu 88 v sondě H, vrstvu 117 v sondě G a vrstvu 119 v sondě J. Tyto vrstvy zřejmě tvoří zánikový horizont raně středověké architektury (Příloha IV.). Hroby 12 a 13 jsou pravděpodobně současné, jejich vztah k vrstvě 119, která v západní části sondy J uzavírá horizont raně středověké architektury, není úplně jasný. Hroby 12 a 13 byly zřejmě mladší nebo současné s vrstvou 119, rozhodně se však nenacházely pod touto vrstvou.

Sondu G lze rozdělit na východní a západní část. Zhruba 3 m od východního okraje sondy vystupuje podloží až k vrstvě 117, a tím tvoří předěl mezi východní a západní částí (Příloha IV.). Východní část s pozůstatky staveb má se zbytkem sondy společnou pouze stratigrafickou pozici pod vrstvou 117. Pro sondu H se jeví jako podstatná vrstva 130, která je charakterizovaná jako „tenká černohnědá vrstvička“ (*Boháčová – Špaček – Frolík 1989*). Lze usuzovat, že zřejmě jde o pozůstatek dřeva. Vrstvy se stejným charakterem se nacházejí v sondě J. Jedná se o vrstvy 136, 154 a 157, které stejně jako vrstva 130 tvořily

pozůstatky po dřevu. Vrstva 154 spolu s vrstvou 153 je zachycená pouze na profilu a na skicách v terénním deníku (*Boháčová – Špaček – Frolík 1989*). Vrstva 136 vyplňuje prostor mezi objekty 78, 84, 95 a 101. Vrstva 157 se nachází pod objekty 100 a 82 a v okolí objektu 105.

Samotnou raně středověkou architekturu lze rozdělit na pozůstatky dvou staveb, které mohly mít jednu nebo více fází. První se nalézá v sondě H a částečně zasahuje do východní části sondy G (Příloha VI.). Je reprezentována třemi ohništi (objekty 74/1, 74/2 a 96), dále objektem 72, který lze interpretovat jako úložnou schránku, a objekty 71, 85 (v sondě G pokračuje jako objekt 91), 86, 88, 116, 123, které tvořily jednu nebo více fází základového věnce stavby (Příloha VI.). Z kontextu staveb se podařilo se získat zlomek kostěného hřebenu objektu 74/2, sedm přeslenů, z toho pět z objektu 72 a zbylé dva z objektu 71 a s velkou pravděpodobností také nůž z vrstvy 88. V sondě J pozůstatky raně středověké architektury představují pozůstatky dvou ohnišť (objekt 82 a 105), dále objekty 99, 81, 78, 95, 84 a 101, které tvořily půdorys jedné nebo více fází staveb (Příloha VI.). V sondě J lze k nálezům z výše zmíněného kontextu přiřadit pouze dva přesleny, které pochází z objektu 82 a 83. Pro sondu J (Příloha VI.: Obr. 5-8) a pro východní část sondy G společně se sondou H (Příloha VI.: Obr. 1-4) jsem vykreslil jednotlivé fáze vývoje nálezové situace související s pozůstatky staveb.

4.5.3 Keramické nádoby

Předmětem studia zlomků keramických nádob ze sond G, H a J bylo získání představy o utváření a chronologii raně středověkých terénů ze zmíněných sond a jejich zasazení do vývojového schématu lokality. Dalším cílem bylo přiřazení pozůstatků raně středověké architektury k některému horizontu vývoje Staré Boleslavi na základě nálezových kontextů keramiky, pokud to bude možné.

Zlomky keramických nádob představují kvantitativně největší část movitých nálezů získaných ze sond G, H a J. Soubor obsahuje zdobené i nezdobené zlomky všech částí keramických nádob. Charakter souboru se svým složením, zastoupením druhů nebo dalšími vlastnostmi nijak zvlášť neodlišuje od jiných souborů známých z raně středověkých hradišť ve středních Čechách. U souboru keramiky jsem provedl kresebnou dokumentaci všech okrajů a fotografickou dokumentaci veškeré keramiky. Okraje jsem seřadil do tabulek podle chronologie vycházející z Harrisových diagramů (Příloha V.). Pro popis, určení a datování keramiky užívám keramické skupiny a horizonty definované pro Starou Boleslav I. Boháčovou, viz kapitola Chronologie lokality.

Ze situací, které jsou jasně mladší než nálezový kontext staveb, se podařilo získat okraje z vrstev 13, 34 a 86 a z objektů 57 a 76 (Příloha IX.), ty většinou pochází ze sondy G. Ze sondy J jsou okraje pouze z objektu 76 a ze sondy H nejsou žádné okraje z tohoto horizontu. Reprezentativní vzorek se podařilo získat pouze z vrstvy 13, a to 34 okrajů, z vrstvy 34 a objektu 57 je pouze jeden okraj, z vrstvy 86 jsou čtyři a z objektu 76 tři okraje. Okraje z vrstev 13, 34 a objektu 57 ze sondy G (Příloha IX.) odpovídaly svojí profilací MHK/MHP, tedy horizontu SB_B2. U jednotlivých střepů by se mohlo jednat i o MHP, tedy o mladší horizont SB_C. Lze tedy uvažovat o horizontu SB_B2/C. Zásadní by zde bylo datování vrstvy 86, protože jasně odděluje starší horizont od horizontu mladšího. Z vrstvy 86 se podařilo získat pouze čtyři okraje (Příloha IX.), dva lze přiřadit k horizontu SB_B1, zbylé dva náleží k staršímu horizontu. Podle makroskopických vlastností zbylé hmoty lze soubor spíše zařadit do mladšího horizontu. Do stejného horizontu spadá i keramika z objektu 76 (Příloha IX.).

Soubor okrajů získaný ze sondy H je celkem chudý. Pouze z vrstvy 88 a objektů 71 a 74 se podařilo získat více než dva okraje, celý soubor ze sondy H pak čítá pouze 25 okrajů. Soubor ze sondy H lze rozdělit na dvě fáze, které se dají obě zařadit do horizontu SB_B1, tedy do horizontu okrajů s kalichovitou profilací okraje. V rámci souboru lze pozorovat určitý vývoj v profilaci okrajů. Do první fáze řadím okraje z vrstev 129, 138 a 139 a objektů 74/1 a 96, které odpovídají spíše archaičtější profilaci okrajů SH/MHK. Okraje z druhé fáze, tedy z vrstev 117 a 88 a z objektů 74/2 a 71, odpovídají profilací spíše MHK. Je zde patrný určitý posun v profilaci okrajů (Příloha IX.).

Soubor okrajů ze sondy J je poměrně nevyvážený, většina okrajů pochází z vrstvy 119 (totožná s vrstvami 101 a 120) a z objektů 94 a 76. Objekt 76 se stratigraficky nachází mimo horizont staveb (viz výše), objekt 94 nemá přímou vazbu na nálezovou situaci staveb, zato vrstva 119 nasedá přímo na tento horizont. Okraje z vrstvy 119 (Příloha IX.) odpovídají svojí profilací MHK a MHK/MHP, tedy k horizontu SB_B1/B2. Okraje z objektu 94 (Příloha IX.) odpovídají svojí profilací MHK, tedy horizontu SB_B1. Zbylé okraje ze sondy J pochází z objektů 89, 95, 81, 82, 100 a vrstvy 132 (Příloha IX.), po jednom z každého objektu a vrstvy. Z jednotlivých nálezů se nedá vyvozovat příslušnost k horizontům. Lze pouze říci, že žádný z těchto okrajů není starší než horizont SB_B1, tedy horizont keramiky s kalichovitou profilací okraje.

Ze sondy G se podařilo získat největší soubor okrajů, z kontextů jasně mladších než horizont staveb, tedy z vrstev 13, 34, 86 a objektu 57 (viz výše). Sondy G jsem si rozdělil na východní a západní část, které spojuje vrstva 117 (Příloha IV.). Okraje z vrstvy 117

(Příloha IX.) lze zařadit do horizontu SB_B1. Z východní části sondy G, do které zasahuje stavba zachycená v sondě H, jsou okraje z vrstev 131 a z objektů 88, 116, 91 (pokračování 86 ze sondy H) a z kůlové jamky 237. Tento soubor není nijak veliký, z objektu 88 pochází tři okraje, z kůlové jamky 237 a z vrstvy 131 z každé dva a z objektu 91 a 116 z každého po jednom okraji (Příloha IX.). Tento soubor náleží zhruba do horizontu SB_B1, tedy do horizontu keramiky s kalichovitou profilací okraje. Ze západní části jsou okraje z vrstev 144, 133 a 179 (totožná s vrstvou 145) a z objektů 113, 118. Tyto soubory nemají přímý vztah k nálezové situaci stavby z východní části. Největší soubor (48 kusů) pochází z objektu 113 (Příloha IX.). Profilace okrajů odpovídá MHK, tedy horizontu SB_B1. Zbylé okraje, celkem 15 kusů z vrstev 133, 144, 179/145 a objektu 118 odpovídají svojí profilací MHK, tedy horizontu SB_B1 (Příloha IX.).

Základní vývoj keramických horizontů je následovný. Keramika z kontextů, které jsou stratigraficky mladší než dlážděná úprava povrchu (vrstva 86) odpovídá svou profilací nejvíce MHK/MHP a MHP, tedy horizontům SB_B2-C. Jedná se o horizont výskytu prvních archaických forem zduřelých okrajů společně s jejich vyspělejšími formami. Naopak v kontextech stratigraficky starších než dlážděná úprava povrchu (vrstva 86) se ani archaické formy zduřelých okrajů nevyskytují. Tento horizont je z velké části tvořen keramikou s kalichovitou profilací okraje MHK, náležející do horizontu SB_B1 s občasným výskytem starší keramické hmoty (límcovité okraje, středohradištní keramika). Keramika nejstaršího horizontu SB_A se vyskytuje pouze jako příměs v mladších souborech.

4.5.4 Ostatní keramické nálezy

Mezi ostatní keramické nálezy ze sond G, H a J řadím přesleny, zlomky dlaždic a mazanice. Především přesleny se nalézaly v kontextu raně středověké architektury, kterou se zabývám.

Mazanice. Ze souboru pocházejícího ze sond G, H, J pochází pouze tři kusy mazanice, po jednom z každé sondy. Jedná se o malé kusy nepřesahující svými rozměry 5x5 cm. Žádný z nich nenese otisky stavební konstrukce. Proto je jejich vypovídací hodnota velmi malá nebo žádná.

Přesleny. Ze sond G, H a J se podařilo získat soubor 16 přeslenů a jedno keramické závaží. Zde je třeba podotknout, že dva přesleny byly kamenné, ale kvůli větší přehlednosti je uvádím mezi keramickými nálezy. Přímou z kontextu pozůstatků raně středověké architektury se podařilo získat sedm přeslenů, ze sondy H pět (tab. 3: 2-6) z objektu 72 a

ze sondy J dva přesleny (tab. 3: 10, 11) z objektů 82 a 83. Dva přesleny (tab. 3: 7,8) pochází z objektu 71, jehož vztah k stavbě v sondě H není jasný. Čtyři přesleny pochází z vyrovnávacích vrstev uzavírajících horizont raně středověké architektury. V sondě J jeden (tab. 3: 9) z vrstvy 127 a dva (tab. 3: 12, 13) z vrstvy 119 a v sondě G jeden (tab. 3: 1) z vrstvy 117. Pouze dva (tab. 3: 15, 16), z vrstvy 13 v sondě J, pochází z horizontu mladšího než dlážděná vrstva. Poslední kus (tab. 3: 14) pochází ze zásypu hrobu 12. Keramické závaží (tab. 3: 17) pochází z vrstvy 156 ze sondy J, která náleží do horizontu raně středověké architektury.

Detailním zpracováním souboru všech přeslenů ze Staré Boleslavi se věnoval ve své bakalářské práci F. Flek (2003). Ze souboru sond G, H a J stojí za zmínku soubor pěti přeslenů z objektu 72 v sondě H, nad kterým se pozastavuje i F. Flek. Datace přeslenů je problematická vzhledem k tomu, že se jedná o předměty vyskytující se již od pravěku a příliš se v čase nevyvíjející. Protože je pravěké osídlení na lokalitě vyloučeno, je rámcové datování souboru přeslenů zhruba shodné s datováním funkce lokality. Jednotlivé kusy lze proto datovat díky nálezkovému kontextu, ze kterého pochází.

Číslo	Inv. č.	Přirůstkové č.	Sonda	Nález. Kontext	Funkční určení	Příloha
1	A 500440	0373	G	v. 117	přeslen	VIII - tab. 4/1
2	A 500505	0381a	H	o.72	přeslen	VIII - tab. 4/2
3	A 500504	0381b	H	o. 72	přeslen	VIII - tab. 4/3
4	A 500502	0381c	H	o.72	přeslen	VIII - tab. 4/4
5	A 500503	0381d	H	o.72	přeslen	VIII - tab. 4/5
6	A 500506	0425	H	o.72	přeslen	VIII - tab. 4/6
7	A 501168	0390	H	v. 111/o.71	přeslen	VIII - tab. 4/7
8	A 500476	0462	H	v. 112/o.71	přeslen	VIII - tab. 4/8
9	A 500442	0334	J	v. 127	přeslen	VIII - tab. 4/9
10	A 500452	0406a	J	o.82+83	přeslen	VIII - tab. 4/10
11	A 500455	0406b	J	o.82+83	přeslen	VIII - tab. 4/11
12	A 500461	0417	J	v. 119	přeslen	VIII - tab. 4/12
13	A 501169	0435	J	v. 119	přeslen	VIII - tab. 4/13
14	A 501170	0509	J	o.92 (H12)	přeslen	VIII - tab. 4/14
15	A 500473	430a	J	v. 13	přeslen	VIII - tab. 4/15
16	A 500472	430b	J	v. 13	přeslen	VIII - tab. 4/16
17	A 500486	0501	J	v. 156	závaží	VIII - tab. 4/17

Tab. 3 Přesleny

Dlaždice. V rámci mnou zkoumané situace se nalézaly dlaždice pouze v sondě G, a to v zastoupení jedna celá a dále sedm zlomků dlaždic. Celou dlaždici lze charakterizovat jako “konvexně trojúhelníkovitou dlaždici se sférickým trojúhelníkem se stopami malty po

užití v dlažbě,, (Boháčová – Špaček 1999, 487). Nacházela se nad štetovou vrstvou (vrstva 86) v místech kúlové jamky 171, která štetovou vrstvu porušovala (Boháčová – Špaček – Frolík 1989). Z vrstvy 13, která se nacházela nad vrstvou 86 (dláždění), pochází sedm zlomků (Tab. 4: 1-7), které lze podle makroskopické podobnosti keramické hmoty interpretovat jako zlomky dlaždic.

Během výzkumu ve Staré Boleslavi byl získán velký soubor celých dlaždic i jejich zlomků, a to především ze sond z okolí baziliky sv. Václava, kde nejspíše sloužily svému primárnímu účelu (Boháčová – Špaček 1999, 488). Jsou rozděleny do dvou skupin: A reliéfní a B hladké. Obě skupiny se dělí na další podskupiny podle tvaru. Dlaždice ze Staré Boleslavi dosahovaly tloušťky 28–45 mm a v ojedinělém případě 20 mm (Boháčová – Špaček 1999, 487). Existovaly dvě základní varianty dlažby: dlažba I a dlažba II (Boháčová 2003g, 205). Celá dlaždice získaná ze sondy G byla zahrnuta do zhodnocení dlaždic ze Staré Boleslavi v článku I. Boháčové a J. Špačka (Boháčová – Špaček 1999). Zbývající zlomky zatím vyhodnoceny nebyly. Ze sledovaných znaků v katalogu (Boháčová – Špaček 1999, 489) se lze vyjádřit pouze ke hmotě zlomků, glazuru ani zbytky reliéfu jsem na žádném zlomku nepozoroval. K jejich typu ani tvaru se nelze vyjádřit kvůli vysoké fragmentizaci. Podle makroskopického pozorování materiálu všech sedmi zlomků ze sondy G odpovídá kategorii „HMOTA 1“ z katalogu (Boháčová – Špaček 1999). „HMOTA 1“ je definována jako „keramická hmota s málo početným pískovým ostřivem, které výjimečně dosahuje několika mm, povrch cihlově hnědočervený, jádro vypáleno do tmavošeda“ (Boháčová – Špaček 1999, 489). Do stejné kategorie hmoty je zařazena i celá dlaždice. Vzhledem k tomu, že se zlomky i celá dlaždice nalézají mimo kontext pozůstatků raně středověké architektury, tedy nad štetovou vrstvou (vrstva 86), která tento kontext definitivně uzavírá, se jimi nebudu dále zabývat.

Číslo	Přírůstkové č.	Sonda	Nález. Kontext	Určení	Příloha
1	0302a	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/1
2	0302b	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/2
3	0302c	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/3
4	0302d	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/4
5	0328e	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/5
6	0328f	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/6
7	0328g	G	v. 13	Zlomek dlaždice	VIII - tab. 5/7

Tab. 4 Zlomky dlaždic

4.5.5 Další movité artefakty

Z nálezové situace byly kromě keramiky získány i další movité artefakty z kovu, kosti a kamene. V následujícím přehledu uvádím všechny tyto artefakty a zvlášť vyčleňuji výbavu dvou hrobů ze sondy J.

Kostěné artefakty. Ze sond G, H a J byly získány tři kostěné artefakty, z toho jeden ze sondy H a zbylé ze sondy J. Ze sondy J z vrstvy 119 v místech, kde tvoří výplň objektu 94, byla získána dvě šídla (tab. 5: 2, 3). Popis a zhodnocení těchto artefaktů je uveden v kapitole kostěná a parohová industrie ze Staré Boleslavi v řadě Mediaevalia archaeologica 5 (Bartošková 2003, 253). V sondě H objekt 74/2 (ohnišť) byl nalezen zlomek hřebenu (tab. 5: 1). Objekt 74/2 (ohnišť) pochází z kontextu raně středověké architektury a sloužil jako otopné zařízení v jedné fázi stavby nalezené v sondě H. Zlomek hřebenu představuje koncovou část jednostranně ozubené destičky s otvorem po nýtu. Jednalo se o hřeben s obdélníkovými obkladovými destičkami (Bartošková 2003, 253). Podle A. Bartoškové (2003, 252) lze tento hřeben zařadit do skupiny jednostranně třívrstvých hřebenů označovaných podle polského třídění jako skupinu IB. Do této kategorie spadá 5 z 9 hřebenů a jejich zlomků nalezených na Staré Boleslavi (Bartošková 2003, 253). V rámci skupiny IB se podle A. Bartoškové (2003, 253) jedná o typ VI, varianty 1.

Číslo	Inv. č.	Přirůstkové č.	Sonda	Nález. Kontext	Funkční určení	Příloha
1	A 500486	0455	H	o.74/2	Zlomek hřebenu	VIII - tab. 2/1
2	A 500049	0492a	J	o.94/119	Šídlo	VIII - tab. 2/2
3	A 500050	0492b	J	o.94/119	Šídlo	VIII - tab. 2/3

Tab. 5 Kostěné artefakty

Kovové artefakty. Kovové artefakty se nacházely ve všech třech sondách. Většina jich pochází z kontextů, které nesouvisejí s raně středověkou architekturou. 13 artefaktů se nacházelo v sondě J. Bohužel tyto artefakty pochází ze stratigraficky mladší situace, která následovala po horizontu raně středověké architektury. Z vrstvy 118, která tvořila výplň objektu 76, pochází tři slitky bronzu (tab. 6: 5), jeden bronzový knoflík (tab. 6: 7) a bronzový plíšek (tab. 6: 8). Z vrstvy 34 pochází stříbrná mince (tab. 6: 12), zlomek podkovy (tab. 6: 10) a čtyři neidentifikovatelné zlomky železných předmětů (tab. 6: 11). V případě mince se jedná o pražský groš. Posledním předmětem získaným ze sondy J, je řetěz z vrstvy 119 (tab. 6: 4).

Ze sondy G pochází dva kovové předměty. Jedná se o blíže nespécifikovatelný kus železa (tab. 6: 2) z vrstvy 117 a bronzovou záušnici (tab. 6: 1) z vrstvy 34. Tyto artefakty se nalézají mimo kontext staveb.

Ze sondy H pochází dva kovové předměty. První, zřejmě železný hřebík (tab. 6: 3), pochází z objektu 72, druhý předmět je čepel nože (tab. 6: 6) z vrstvy 88. Objekt 72 náleží přímo k jedné fázi raně středověké stavby, vrstva 88 nasedá přímo na horizont raně středověkých staveb. Nůž z vrstvy 88 lze zařadit do kategorie nožů s trnovým řapem. Jedná se o nejrozšířenější kategorie čepelí ve středověku (*Boháčová – Hošek 2009, 374*). Jde o nízkouhlíkový železný místy až ocelový břit, který vznikl svařením dvou lamel (*Hošek 2003, 279*). J. Hošek (*2003, 279*) tento nůž datuje pouze rámcově od přelomu 9. a 10. stol. až do 11. stol. Nověji je datován do horizontu SB B1, tedy zhruba do druhé poloviny 10. až první poloviny 11. stol. (*Boháčová – Hošek 2009, 390*). Metalografický rozbor nože je uveden v příslušné kapitole v řadě *Mediaevalia Archaeologica 5* (*Hošek 2003*), celkové zhodnocení souboru nožů ze Staré Boleslavi je v článku J. Hoška a I. Boháčové (*2009*).

Číslo	Inv. č.	Přirůstkové č.	Sonda	Nález. Kontext	Funkční určení	Materiál	Poznámka	Příloha
1	A 500630	0317	G	v. 34	záušnice	Br	-	VIII - tab. 3/1
2	A 500640	0439	G	v. 117	neurčeno	Fe	-	VIII - tab. 3/2
3	-	0381	H	o.72	hřebík?	Fe	-	VIII - tab. 3/3
4	A 500520	0441	J	v. 119	řetěz	Fe	9x zlomek	VIII - tab. 3/4a-i
5	A 500863	0482b	J	v. 118	slitky bronzu	Br	3x slitek	VIII - tab. 3/7a-c
6	A 500637	0418	H	v. 88	nůž	Fe	-	VIII - tab. 3/5
7	A 500861	0482a	J	v. 118	knoflík	Br	možná zlacený?	VIII - tab. 3/6
8	A 500862	0482c	J	v. 118	plíšek	Br	-	VIII - tab. 3/8
9	A 502059	0492	J	v. 119	hřebík	Fe	-	VIII - tab. 3/9
10	A 502052	0430a	J	v. 34	zlomek podkovy	Fe	-	VIII - tab. 3/10
11	A 502053-56	0430b	J	v. 34	neurčeno	Fe	4x zlomek Fe předmětů	VIII - tab. 3/11a-d
12	-	0428	J	v. 34	mince	Ag	Pražský groš	VIII - tab. 3/12

Tab. 6 Kovové artefakty

Kamenné artefakty. V sondě J, vrstva 101, byl nalezen kamenný brousek (tab. 7: 1). J. Zavřel (*Zavřel 2003, 271*) ho charakterizuje jako „světle šedý, slabě nazelenalý kyselý metavulkanit“ se všemi opracovanými plochami. Ke kamenným artefaktům náleží ještě dva přesleny, ty jsem pro větší přehlednost uvedl výše mezi keramickými přesleny.

Číslo	Inv. č.	Přirůstkové č.	Sonda	Nález. Kontext	Funkční určení	Příloha
1	A 500421	0404	J	101	Brousek	VIII - tab. 5/8

Tab. 7 Kamenné artefakty

Vybavení hrobů. V sondě J byly zachyceny dva hroby H12 a H13. Oba hroby patřily dospělým jedincům a byly shodně orientované východo-západním směrem. U hrobu H12 byly pozorovány zbytky dřevěné rakve. Zesnulý byl vybaven 6 esovitými záušnicemi, z toho byly dvě (tab. 8: 5-6) na levé a čtyři (tab. 8: 1-4) na pravé straně lebky. Dále byl vybaven kostěným prstenem (tab. 8: 7), který měl na prostředníčku levé ruky. Bližší popis prstenu a jeho možné datování uvádí A. Bartošková (*Bartošková 2003, 256*). Hrob H13 neobsahoval žádnou další výbavu, ani u něho nebyly pozorovány zbytky rakve.

Číslo	Inv. č.	Přirůstkové č.	Sonda	Nález. Kontext	Funkční určení	Materiál	příloha
1	A 500848	0438a	J	H 12	záušnice	Br	VIII - tab. 1/1
2	A 500010	0438b	J	H 12	záušnice	Br	VIII - tab. 1/2
3	A 500009	0438c	J	H 12	záušnice	Br	VIII - tab. 1/3
4	A 500008	0438d	J	H 12	záušnice	Br	VIII - tab. 1/4
5	A 500007	0437a	J	H 12	záušnice	Br	VIII - tab. 1/5
6	A 500006	0437b	J	H 12	záušnice	Br	VIII - tab. 1/6
7	A 500011	0436	J	H 12	prsten	Kost	VIII - tab. 1/7

Tab. 7. Vybavení hrobů

4.5.6 Celkové zhodnocení nálezové situace a rozebrání nálezové situace staveb

Archeologické terény zachycené v sondách G, H a J lze rozdělit do tří horizontů, jejichž náplň a charakter se liší. První horizont představují sídlištní vrstvy zřejmě s delší dobou vzniku, druhý představuje dlažba a pohřby a konečně třetí představuje horizont s pozůstatky staveb. Datování těchto horizontů vychází hlavně z datování keramických souborů získaných z těchto sond (viz kapitola Keramické nádoby). Další nekeramické nálezy spíše doplňují představu získanou na základě rozboru keramiky, aniž by zásadně přispěly k chronologii.

První horizont představují hlavně vrstvy 13 a 34 a všechny objekty současné nebo mladší než dlážděná úprava povrchu. Z jejich kontextu se v sondách G, H a J podařilo získat celkem reprezentativní vzorek keramiky. Podle okrajů keramiky (viz kapitola Keramické nádoby) spadají tyto vrstvy do horizontu SB_B2 až SB_C. Z těchto vrstev pochází i nálezy zlomků jednotlivých dlaždic z vrstvy 13, nález pražského groše ve vrstvě 34 a další drobné kovové artefakty (tab. 4: 4, 7, 8, 12). Nález mince a drobných kovových předmětů nebo dlaždic z kontextů těchto vrstev mohou indikovat, že vznikaly v delším časovém horizontu a zůstávaly dlouho otevřené.

Druhý horizont představuje vrstva dláždění (vrstva 86) v sondách H a G a ve východní části sondy J (Příloha IV.) a hroby (hrob 12 a 13) ze západní části sondy J (Příloha VI.: Obr. 5). Tento horizont je důležitý tím, že uzavírá horizont staveb a dokládá

změnu ve využívání areálu. Plocha, na které stály obytné stavby, je zčásti zadlážděná a z části do ní zasahuje pohřebiště. Jak zadláždění plochy, tak počátek pohřbívání jsou dávány do souvislosti se založením staroboleslavské kapituly a zbudováním baziliky sv. Václava (*Boháčová 2010c, 178*). Zatím nebylo doloženo, že by byl některý z hrobů na akropoli starší než bazilika sv. Václava. V areálu pohřebiště se pohřbívalo od založení baziliky do vrcholného středověku (*Boháčová 2003f, 221*). Přestože analýza pohřebiště nebyla zatím provedena, je možné minimálně hrob 12 zařadit podle výbavy zemřelého do raného středověku. Jedinec v tomto hrobě byl uložen s šesti záušnicemi a kostěným prstenem (více viz kapitola Další movité artefakty, podkapitola Vybavení hrobů). Vztah mezi hroby a dlážděnou vrstvou nelze určit, jak jsem již uvedl výše.

Bazilika sv. Václava byla zbudovaná mezi lety 1039–1046 knížetem Břetislavem (*Boháčová 2010a, 243*). Z toho vyplývá, že horizont staveb byl nejpozději v druhé polovině 11. stol již definitivně uzavřen. Je potřeba dodat, že hroby v západní polovině sondy J mohou být i mladší, ale bez analýzy pohřebiště to nelze posoudit. Nicméně část stavby ze sondy J (objekt 95), respektive jeho výplň tvořená vrstvou 137, se stratigraficky jednoznačně nachází pod vrstvou dláždění (Příloha IV.), tudíž by skutečnost, že hroby by mohly být i z mladšího období, neměla hrát roli.

Terény, které se nalézají pod vrstvou dláždění, nebyly po jejím vzniku ve zkoumaných sondách až na výjimky (kúlová jáma 171 - sonda G) ničím narušeny. V části sondy J, kde absentuje dlážděná vrstva (vrstva 86), také není patrný žádný výrazný mladší zásah, kromě zmíněných dvou hrobů. Samotné datování vrstvy dláždění, na základě artefaktů z ní získaných, není příliš spolehlivé, protože z této vrstvy se podařilo získat jen malý soubor keramiky. Z tohoto keramického souboru pochází pouze čtyři okraje nádob. Keramiku z této vrstvy lze podle profilace okrajů a makroskopických vlastností keramických zlomů přiřadit s výhradami k horizontu SB_1. Pokud se zváží charakter horizontů nad a pod vrstvou dláždění (viz kapitola Keramické nádoby), lze usuzovat na časový interval, který odpovídá změnám v areálu akropole v polovině 11. stol. po vystavění baziliky sv. Václava (*Boháčová 2006, 702*).

Posledním horizontem a hlavním tématem mé práce je horizont staveb. Tento horizont se v sondách G a H zachoval neporušený. V sondě J ho porušují dva hroby (hrob 12 a 13). Na rozdíl od předchozích horizontů zahrnuje velké množství vrstev, kúlových jamek i objektů. V sondě H se tento horizont dochoval v mocnosti 30-50 cm, v sondách J a G v mocnosti 20-30 cm. Celkem byly zachyceny pozůstatky dvou staveb. Ty jsem nazval **Stavba 1** (sondy H a G) a **Stavba 2** (sonda J) pro lepší orientaci. Stavba 1 se nachází

z větší části v sondě H, ale zasahuje cca 1,5 m do východní části sondy G. Stavba 2 se nachází v sondě J. Půdorys ani jedné ze staveb nebyl zachycen v úplnosti. To je dáno charakterem výzkumu, který byl vedený v liniových sondách a nerozvíjel se do prostoru. Podle keramiky (viz kapitola Keramické nádoby) spadá horizont staveb do horizontu SB_B1. Jedná se tedy horizont dynamického vývoje a nárůstu kulturních vrstev v centrální části hradiště (*Boháčová 2006, 702*). Tomu odpovídá vývoj ve všech třech sondách.

Stavba 1 je doložená ve dvou až třech fázích (Příloha VI.: Obr. 2-3; Příloha VII.). Dvě starší fáze považuji za jednoznačné. Nejmladší fáze už tak průkazná není. Situace předcházející Stavbě 1 je znázorněna v příloze VI. Obr. 1. Do nejmladší fáze Stavby 1 (Příloha VI.: Obr. 2; VII) spadá objekt 71 společně s několika kúlovými jamkami. Z objektu 71 pochází dva přesleny (Příloha VIII.: Tab. 4/7-8). Z vrstvy 88, která zasahuje i do výplně objektu 71, pochází železný nůž (Příloha VIII.: Tab. 3/5). V případě této fáze není jasné, zda se jedná o další fázi Stavby 1, či nikoliv. Vzhledem k absenci otopného zařízení, které by náleželo k této fázi, i dalších konstrukčních reliktnů, bych se klonil k názoru, že se nejedná o pozůstatky Stavby 1.

Druhá fáze Stavby 1 (Příloha VI.: Obr. 3; VII.) zahrnuje dvě fáze ohniště (objekt 74/1 a 74/2). Dále objekt 72 o rozměrech 80x58 cm a v hloubce 30 cm, který je delší stranou orientován severo-jihním směrem. Tento objekt lze interpretovat jako úložnou schránku, podobná je známa z Pražského hradu (*Boháčová 2011b, 381*). Objekty 88, 86 a 85 (v sondě G objekt 91) představují negativ základového věnce stavby. K druhé fázi dále náleží několik kúlových jamek společně s objektem 87. Objekty 88, 86 a 85 (91) mají shodnou výplň, je tedy pravděpodobné, že byly současné. Průměrná šířka negativů těchto stavebních reliktnů se pohybuje mezi 20 a 35 cm. Do této fáze patří i vrstva 130, která je charakterizována jako „tenká černohnědá vrstvička“ a která podle informací z nálezového deníku mohla být pozůstatkem úpravy podlahy (*Boháčová – Špaček – Frolík 1989*). V prostorách úložné schránky (objekt 72) se nacházelo 5 přeslenů (Příloha VIII.: Tab. 4/2-6) a zřejmě pozůstatek hřebíku (Příloha VIII.: Tab. 3/3). Z druhé fáze ohniště (objekt 74/2) pocházel zlomek kostěného hřebenu Příloha (Příloha VIII.: Tab. 2/1). Keramika z kontextu této fáze náleží do horizontu SB_1.

Do nejstarší fáze Stavby 1 (Příloha VI.: Obr. 4.; VII.) spadá ohniště (objekt 96) v sondě H. Za pozůstatky základového věnce lze považovat spodní části objektů 88 a 86, které mohly mít dvě fáze (starší a mladší fáze základového věnce), nelze to ale s určitostí doložit. Dokazovat by to mohla situace na jižním profilu sondy H, kde se rýsují dvě fáze objektu 86 (Příloha IV.). Dále k této fázi patří objekt 116 a 123 (nejspíše pozůstatky

dřevěných konstrukčních prvků) ze sondy G a shluky kůlových jamek v sondách H i G. K nejstarší fázi Stavby 1 lze s jistotou přiřadit všechny objekty, které jsou pod vrstvou 139, jež tuto fázi odděluje od mladších situací. Ze sondy G se z této fáze nezachovala žádná keramika kromě dvou střepů bez výzdoby z vrstvy 139 a kůlové jamky 238A. Ze sondy H je přeci jen o něco více materiálu, i když je získaný soubor také velice chudý. Jedná se o materiál z horizontu SB_1.

Stavba 2 je doložena ve třech fázích (Příloha VI.: Obr. 6-8; Příloha VII.). Z nálezové situace je jasné, že pracujeme s průmětem více fází, jejichž počet však může být diskutabilní. K této stavbě také náleží přístavek při její východní stěně. Situace předcházející Stavbě jedna je znázorněna v Příloze VI. Obr. 5. K nejmladší fázi (Příloha VI.: Obr. 6; VII.) této stavby patří ohniště (objekt 82). Stavbu vymezují objekty 81 (dochován v délce 3 m) a 99 (tvoří přepážku). Východní stěna je společná s menší stavbou tvořenou objekty 78, 95 a 84. Východní stěna menší stavby tvořená objektem 101 není příliš patrná. Šířka žlábků vymezujících stavby se pohybuje mezi 50 a 30 cm. Vnitřní prostor menší stavby je tvořen vrstvou 136. Ta je charakterizována jako „tenká černohnědá vrstvička“ a stejně jako vrstva 130 u Stavby 1 může tvořit pozůstatek dřevěné úpravy podlahy. Velikost menší stavby je zhruba 2x2 m. Její vztah k Stavbě 2 lze posoudit jen těžko, protože oblast styku objektu 82, 78 a 84 byla zničena brigádníky (*Boháčová – Špaček – Frolík 1989*). Pozůstatky Stavby 2 porušuje na západní straně hrob 12 a objekt 94, proto nelze s určitostí stanovit západní stěnu stavby. Keramika z kontextu této fáze náleží do horizontu SB_1.

Do druhé fáze (Příloha VI.: Obr. 7; VII.) spadá objekt 105 (ohniště), které zasahuje do jižního profilu sondy. Dále je tvořena vrstvou 157, která má vlastnosti jako vrstvy 130 a 136, tedy s velkou pravděpodobností se jedná o pozůstatky dřevěné podlahy (*Boháčová – Špaček – Frolík 1989*). Vrstva 157 i objekt 105 (ohniště) stále respektují půdorys vytyčený objekty 81, 99 a 76. Základní dispozice se tedy nemění. V této fázi se rýsuje západní hranice celé stavby, lze proto stanovit její přibližnou šířku, které je zhruba 5 m. Z kontextu této fáze se nepodařilo získat keramický materiál.

Poslední fáze Stavby 2 (Příloha VI.: Obr. 8) je tvořena pouze stíny dřev v podloží tvořícími nároží stavby s přesahem cca 35-45 cm. Nejlépe jsou tyto útvary patrné na fotografiích nálezové situace (Příloha VII.). Žádné další objekty nelze k této fázi přiřadit. Jednotlivé fáze doprovázel nevelký soubor keramiky, pouze čtyři okraje a dalších cca 50 keramických zlomků. Tuto keramiku lze přiřadit k horizontu ST_B1, tedy do horizontu keramiky s kalichovitou profilací okraje.

4.6 Shrnutí

Záchranným výzkumem v roce 1989 se na Staré Boleslavi podařilo nepřímo zachytit konstrukční relikty dvou blokových konstrukcí roubených staveb (Stavby 1 a Stavby 2) v podobě negativů po základových věncích staveb. Přímou se dochovaly pouze pozůstatky otopných zařízení a některé movité artefakty z vybavení staveb. U stavby 1 lze doložit dvě fáze jejího vývoje, u Stavby 2 lze uvažovat o třech fázích vývoje.

Obě fáze **Stavby 1** spadají do horizontu keramiky s kalichovitou profilací okraje (SB_B1), v keramickém materiálu se projevuje i starší horizont SB_A/B1. Podle dochovaným negativů základového věnce se jednalo o blokovou roubenou konstrukci. Z interiéru jsou doklady o otopných zařízeních v podobě ohnišť pro obě fáze stavby. K druhé fázi náleží úložná schránka. Vzhledem k přítomnosti otopných zařízení a schránky se jedná jasně o obytnou stavbu. Tento fakt podporuje i nález zlomku hřebenu v ohništi a přeslenů v úložné schránce. Zajímavý je právě nález uložení pěti přeslenů v úložné schránce, který dokazuje, že tyto artefakty patřily k běžnému vybavení domácnosti. Určení rozměrů stavby je vzhledem k nálezové situaci složité. Pokračování stavby východním nebo západním směrem je možné vyloučit (ani v sondě G ani v sondě F se další relikty staveb neobjevily). Pokud bude objekt 85 považován za jižní stranu srubu, lze vyloučit pokračování stavby i tímto směrem. Doklad severní stěny není, proto pokračování stavby tímto směrem vyloučit nelze. Vzdálenost žlábků východní a západní stěny, potažmo délka břevna, po kterém se zachoval objekt 85, je cca 4 m. Negativ západního břevna věnce (objekt 88) se dochoval v délce 2 m, tedy v šířce sondy G. Negativ východního břevna se dochoval v délce zhruba 1,7 m. Lze tedy přemýšlet o čtvercovém půdorysu o rozměrech 4x4 m. Stavba však mohla mít i obdélníkový půdorys, nebo se mohlo jednat o součást víceprostorové stavby. K situování vchodu ani ke konstrukčnímu řešení střechy, se nelze vyjádřit.

Stavba 2 spadá stejně jako Stavba 1 do horizontu keramiky s kalichovitou profilací okraje. Podle základových negativů se jedná o stavbu blokové roubené konstrukce. Její šířka v ose východo-západní byla cca 5 m. Jižní část stavby nebyla výzkumem zastižena, proto se o její celkové velikosti je možné pouze se dohadovat. Z tohoto důvodu se nelze vyjádřit ani k otázce, zda-li se jedná o jedno nebo víceprostorovou stavbu. Pro rozdělení stavby do dvou fází hovoří přítomnost dvou otopných zařízení, jejichž současná existence by byla nelogická. Nejstarší fáze stavby je diskutabilní, jedná se pouze o zachycený stín základového věnce, který může náležet k předchozím dvěma fázím. Otázkou zůstává i

současnost menší stavby, kterou jsem si pracovně nazval přístěnek, a Stavby 2. Situace, která mohla tento vztah objasnit, byla bohužel zničena brigádníky. Klonil bych se spíše k názoru, že přístěnek a Stavba 2 byly současné. Z interiéru stavby se nezachovaly žádné předměty. Vzhledem k přítomnosti otopných zařízení lze stavbu prohlásit za obytnou.

Ani v nálezové situaci ze sond G, H a J se nepodařilo zachytit objekty dochované v primární pozici, které by náležely do nejstaršího horizontu osídlení Staré Boleslavi. Nejstarší horizont Staré Boleslavi SB_A je v sondách G, H a J zastoupen příměsí keramiky tohoto horizontu v mladších situacích. Stavbám 1 a 2 tedy musel předcházet starší horizont, jehož náplň není známa. Jak byl využíván prostor, v němž se nacházely obytné stavby před jejich vznikem, zůstává otázkou.

Stavby 1 i 2 byly vybudovány v totožném horizontu vývoje staroboleslavského hradiště. Jedná se o horizont nástupu keramiky s kalichovitou profilací okraje a následně o horizont klasických forem této keramiky. V absolutních datech se pohybujeme zhruba v druhé třetině 10. stol. až první polovině 11. stol. V tomto horizontu se ví o podobě areálu akropole velmi málo. Jistě známá je pouze podoba jeho opevnění. Stavba 1 a 2 mohly jistou dobu existovat paralelně se starší fází hradby akropole. Hlavní doba jejich existence spadá ale do horizontu celokamenné hradby, která nahradila starší opevnění někdy ve druhé třetině 10. stol. Z církevních staveb stál v areálu akropole ve zmíněné době kostel sv. Kosmy a Damiána, který byl založen již v první třetině 10. stol. Tato stavba je doložená pouze písemnými prameny, jeho polohu se zatím zjistit nepodařilo. Podle dosavadních poznatků se v době existence Staveb 1 a 2 na akropoli nepohřbívalo. K poloze Staveb 1 a 2 lze pouze konstatovat, že stály v centrální části akropole.

Po zániku Staveb 1 a 2 se zásadně změnilo využití prostoru akropole. Horizont obytných staveb nahrazuje dlážděná plocha a pohřebiště. U zkoumané situace se nepodařilo prokázat kontinuitu využívání prostoru.

Existence roubených staveb na akropoli Staré Boleslavi spadá do doby panování knížete Boleslava. Na závěr tedy popustím uzdu své fantazie a mohu si představit, že právě v jednom z těchto srubů kníže Boleslav přebýval. Dokonce se mohly stát němými svědky dramatu vraždy knížete Václava.

5 ZÁVĚR

V teoretické části jsem se pokusil o shrnutí poznatků k tématu zástavby raně středověkých hradištích v Čechách. Blíže jsem se věnoval hlavně konstrukčnímu řešení jednotlivých staveb a jeho dokladům z jednotlivých lokalit.

Na vybraných lokalitách lze sledovat celkem širokou paletu konstrukčních řešení staveb. V rámci mnou vymezeného období 9. – 11. stol. nepřevládá žádný typ stavební konstrukce. Nelze ani časově vydělit jednotlivé fáze s převládajícím typem stavební konstrukce. Celkově se dokladů staveb z raně středověkých hradišť zachovalo velice málo. Výjimku v tomto ohledu představuje Pražský hrad a Budeč. Absence výraznějších dokladů staveb může být způsobena používanými typy konstrukcí, které unikají archeologické evidenci nebo jsou jen těžko čitelné. Výsledný obraz může do velké míry zkreslovat i stav publikace jednotlivých nálezů a závěry přebírané ze starších publikací.

Pro širší srovnání by bylo zapotřebí podívat se za hranice Čech. Jak jsem poukazoval, nálezy z území Čech nedovolují přesnější vymezení jednotlivých stavebních typů. Byla by vhodná další analýza a srovnání s analogickými výzkumy (například v Polsku), to však přesahuje rámec bakalářské práce. Proto bych se tématem chtěl v budoucnu dále zabývat.

Během záchranného archeologického výzkumu na Staré Boleslavi se podařilo zachytit půdorysy dvou srubových staveb. Tyto stavby existovaly ve dvou, maximálně ve třech fázích. Analýza nálezové situace a její výsledná interpretace nejsou v rozporu s předběžnými poznatky publikovanými doktorkou I. Boháčovou (*Boháčová 1993; Boháčová 2003h*). Spíše tyto poznatky rozšiřuje a konkretizuje. Celá situace není ani v rozporu s celkovým vývojem lokality, do kterého dobře zapadá.

Srubby se povedlo poměrně dobře zasadit do časového vývoje lokality. Oba srubby jsou datované do horizontu keramiky s kalichovitou profilací okraje. K jejich umístění v prostoru se však vyjádřit nelze, protože struktura zástavby akropole Staré Boleslavi před založením staroboleslavské kapituly není známa.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bartošková, A. 1992: Archeologický výzkum budečského předhradí v poloze Na kašně. První etapa hodnocení, Archeologické rozhledy 44, 431-452.

- 2003: Kostěná a parohová industrie ze Staré Boleslavi. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 227-266.
- 2004: Dvorec hradskeho správce na Budči? Srovnání publikovaných závěrů s výpovědí terénní dokumentace, *Archeologické rozhledy* LVI, 310-320.
- 2004: Dvorec hradskeho správce na Budči? Srovnání publikovaných závěrů s výpovědí terénní dokumentace, *Archeologické rozhledy* 56, 310-320.
- 2011: Zánik knížecího dvorce na Budči, *Archeologické rozhledy* 63, 284-306.
- 2014: Budeč - významné mocenské centrum prvních Přemyslovců. Praha

Bartošková, A – Štefan, I. 2006: Raně středověká Budeč – pramenná základna a bilance poznatků (K problematice funkcí centrální lokality), Archeologické rozhledy 58, 724-757.

Bláhová, M. 1996: Zakládací listina staroboleslavské kapituly. Břeclav.

- 2012: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebního a konstrukčního vývoje. *Praehistorica* XXX/2. Praha.

Boháčová, I. 1993: Nové prameny k přemyslovskému hradišti ve Staré Boleslavi. Předběžná informace. In: Lokalne osrodki wladzy panstwowej w XI. a XII. wieku w Europie Srodkowo-Wschodnej, Wroclaw, 201-218.

- 2001: Pražský hrad a jeho nejstarší fortifikační systémy. In: Ježek, M. – Klápště, J. (eds.), *Mediaevalia archaeologica* 3, 179-301.
- 2003a: Topografie lokality. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 11–16.
- 2003b: Záchranný archeologický výzkum od r. 1988. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 37–55.

- 2003c: Topografie a základní horizonty vývoje raně středověké Staré Boleslavi. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 459-470.
- 2003d: Keramika. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 393–394; 397–458.
- 2003e: Stavební podoba, nálezové kontexty a chronologie sakrálních staveb. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 194-198.
- 2003f: Pohřbívání topografie a charakteristika nálezových situací. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 221-226.
- 2003g: K vybavení interiéru sakrálních staveb. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 205-210.
- 2003h: Sídlištní zástavba přehled základních typů staveb a objektů. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 211-219.
- 2006: Stará Boleslav. Stav a perspektivy studia funkcí a prostorového uspořádání přemyslovského hradu, *Archeologické rozhledy* 58, 695-723.
- 2010a: Die Kirchen auf dem Burgwall von Stará Boleslav. Ein Beitrag der Archäologie zur Erforschung der frühmittelalterlichen Sakralarchitektur in Böhmen. In: Poláček, L.; Maříková-Kubková, J., Hrsg. Frühmittelalterliche Kirchen als archäologische und historische Quelle. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno. Internationale Tagungen in Mikulčice* 8 Brno, 243-261.
- 2010b: Archeologie o raně středověké architektuře ve Staré Boleslavi: hrad, kostel sv. Kosmy a Damiána, bazilika sv. Václava, kostelík sv. Klimenta a kostel neznámého (?) zasvěcení. In: Čechy jsou plné kostelů - *Boemia plena est ecclesiis*. Kniha k poctě PhDr. A. Merhautové, DrSc., Praha, 188–196.
- 2010c: Stará Boleslav a odraz duchovní kultury v archeologických pramenech. In: P. Kubín (ed.), *Svatý Václav. Na památku 1100. Výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, 167–192.

- 2011a: Prague, Budeč and Boleslav. The reflection of state formation in Early Medieval archaeological sources. In: Macháček, J.; Ungerman, Š., Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa, Studien zur Archäologie Europas 14. Bonn, 371-395.
- 2011b: Dřevěné konstrukce a využití dřeva v raně středověké opevněné centrální lokalitě. Příklady z Pražského hradu, Památky archeologické 102, 355-400.
- 2013: Počátky budování přemyslovského státu a jeho centra – synchronizace výpovědi archeologických pramenů a jejich interpretace, Archaeologia historica 38, 7-25.

Boháčová, I. ed. 2003: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia archaeologica 5. Praha.

Boháčová, I. et al. 1988: Boháčová, I. — Frolík, J. — Tomková, K. — Žegklitz, J.: Předběžné výsledky výzkumu Pražského hradu v letech 1980– 1987. Archaeologia historica 13, 173–193.

Boháčová, I. – Herichvá, I. 2004: Georeliéf jako zdroj poznání historického vývoje lokality, Forum urbes medii aevi, 10-18.

Boháčová, I. – Hošek, J. 2009: Raně středověké nože ze Staré Boleslavi, Archaeologia historica 40, 367-392.

Boháčová, I. – Špaček, J. 1999: Podlahové dlaždice z archeologických výzkumů v okolí baziliky sv. Václava ve Staré Boleslavi, in: Archeologie ve Středních Čechách 3, 487-510.

- 2002: Raně středověké opevnění ve Staré Boleslavi. Příspěvek k poznání fortifikační techniky, Archaeologia historica 27, 37-50.
- 2003a Opevnění. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5, Praha, 133-173.
- 2003b: Archeologický výzkum kostelů sv. Václava, sv. Klimenta a kostela neznámého zasvěcení. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5, Praha, 181-194.

Borkovský, I 1955: Ukončení výzkumu na Levém Hradci v r. 1954, Archeologické rozhledy 7, 653-659.

- 1965: Levý Hradec: nejstarší sídlo Přemyslovců (Vol. 2). Praha.

- 1953: Staročeský dvorec na Levém Hradci, *Archeologické Rozhledy* 5, 621-646.
 - 1969: Pražský hrad v době přemyslovských knížat. Praha
- Bubeník, J. 1994: K problémům periodizace a chronologie staršího úseku vývoje raně středověké hmotné kultury v Čechách, Archeologické rozhledy, 46, 54-64.*
- 2000: K terminologii a problematice rozpoznání opevněných sídlišť našeho raného středověku, *Archeologie ve středních Čechách* 4/2, 391-395.
- Čiháková, J. 2003: Mostecká ul. čp. 279/III. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 1999–2000. Pražský sborník historický 32, 308–309.*
- 2006: Mostecká čp. 278/III. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2003–2004. Pražský sborník historický 34, 332–334.
- Čiháková, J. - Havrda, J. 2008: Malá Strana v raném středověku. Stav výzkumu a rekapitulace poznání, Archeologické rozhledy 60, 187-228.*
- Čtverák, V. - Lutovský, M. - Slabina, M. - Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.*
- Demek et al., J. et al. 1987: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha.*
- 1965: Geomorfologie Českých zemí. Praha.
- Flek, F. 2003: Přesleny ze Staré Boleslavi a Levého Hradce: příspěvek k raně středověkému textilnictví. [Bakalářská práce.] Praha. – Univerzita Karlova, fakulta filozofická.*
- Frolík, J. 2000: Pražský hrad v raném středověku. Přemyslovský stát kolem roku, 1000, 101-126.*
- Frolík, J. — Smetánka, Z. 1997: Archeologie na Pražském hradě. Praha*
- Guth, K. 1934: Praha, Budeč a Boleslav. In: Svatováclavský sborník I. Praha, 686-818.*
- Herichová, I. 2003: Geomorfologie lokality v raném středověku. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 79–111.*
- Hošek, J. 2003: Metalografie želez raného středověku z přemyslovského hradiště ve Staré Boleslavi. K technologii zpracování železných nástrojů. In: Boháčová I. (ed.), Stará*

Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 277-292.

Kalhous, D. 2003: Exkurs II. „... in Bolezlauia edificavit ecclesiam s. Marie virginis et s. Georgii“ k problému neznámého kostela na akropoli přemyslovského hradu ve Staré Boleslavi. In: Boháčová I. (ed.), *Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 201-204.

Kalous, D. 2003: Stará Boleslav v písemných pramenech raného středověku. In: Boháčová I. (ed.), *Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 17–28.

Klápště, J. 2005: Proměna českých zemí ve středověku. Praha.

Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Praha.

Michálek, J. - Lutkovský, M. 2000: Hradec u Němčic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru 1. Strakonice-Praha.

Milo, P. 2014: Frühmittelalterliche Siedlungen in Mitteleuropa. Eine vergleichende Strukturanalyse durch Archäologie und Geophysik. Bonn.

Nekuda, V. 2000: Mstěnice 3. Raně středověké sídliště. Brno.

Neústupný, E. 1986: Nástin archeologické metody, *Archeologické rozhledy* 38, 525-549.

Pátrová, K. 1999: Počátky kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi, *Studie a zprávy Okresního muzea Praha-východ* 13, 117–128.

Piř, J. L. 1909: Čechy za doby knížecí: Část archeologická. Praha.

Prášek, J. V. 1908: Brandejs nad Labem, město, panství i okres. I. Brandejs n. L.

- 1913: Brandejs nad Labem, město, panství i okres. III/1. Brandejs n. L.

Princová, J. – Mařík, J. 2006: Libice nad Cidlinou – stav a perspektivy výzkumu, *Archeologické rozhledy* 58, 643-664.

Prošek, F. 1952: Zbytky slovanského srubu na Starém Lokti u Jenišova-Tašovic, *Archeologické rozhledy* 4, 452-453.

Schiffer, M. B. 1987: Formation processes of the archaeological record. Albuquerque.

Skalský, G. 1932: Nález českých denárů z konce 10. století ve Staré Boleslavi. *Ročenka Okresní Jednoty muzejní v Brandýse n. L. VII. Brandýs n. L.*

Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu, Praehistorica XI. Praha

- 1986: Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu, Praehistorica XI. Praha.
- 1988: Střední Čechy v raném středověku. III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu, Praehistorica XIV. Praha.

Smetánka, Z. 1994: K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného a pozdního středověku, Památky archeologické – Supplementum 2, 117-138.

Sommer, P. 1977: Archeologický výzkum staroboleslavského hradiště, Archeologické rozhledy 29, 394–405.

Stará Boleslav, 2003: Stará Boleslav, Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), Praha.

Šolle, M. 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.

- 1977: Hradsko u Mšena část I, Od pravěku do doby slovanské a otázka Canburgu franských letopisů, Památky archeologické 68, 323-393.
- 1978: Hradsko u Mšena část II, Osídlení v časném středověku 11. – 13. století, Památky archeologické 69, 344-395.
- 1981: Kouřim v průběhu věků. Praha.
- 2000: Po stopách přemyslovských Děpoliců: příspěvek ke genezi města Kouřimě. Praha.

Špaček, J. 1999: Z výsledků záchranného archeologického výzkumu provedeného v okolí chrámu Nanebevzetí Panny Marie ve Staré Boleslavi v letech 1996–1998, Archaeologia historica 24, 303–311.

- 2003: Historie archeologického výzkumu před r. 1988. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5, Praha, 29–36.

Tomková, K. 2000: Ke stavu výzkumu raně středověkých hradišť ve středních Čechách, Archeologie ve středních Čechách 4/2, 397-420.

Turek, R. 1981: Libice nad Cidlinou. Monumentální stavby vnitřního hradiska. Sborník Národního muzea A – Historie 35, 1–72.

- 2001: Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů díl I, Castrum Pragense 4. Praha.
- 2009: Neuere Grabungen auf dem slawischen Burgwall Levý Hradec (Böhmen). In: F. Biermann et al. Hrsg., Siedlungsstrukturen und Burgen im westslawischen Raum. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mitteleuropas 52, Langenweissbach, 77–82.

Turek, R. 1948: České hradištní nálezy datované mincemi, *Slavia Antiqua* 1, 485 - 535.

Váňa, Z. 1968: Vlastislav, Výsledky výzkumu slovanského hradiště v letech 1953-55 a 1957, *Památky archeologické* 59, 5-187.

- 1978: Obnovený výzkum Budče v roce 1972, *Archeologické rozhledy* 30, 372-385, 475-487.
- 1995: Přemyslovská Budeč. Archeologický výzkum hradiště v letech, 1972-1986. Praha.

Varadzin, L. 2010: K vývoji hradišť v jádru Čech se zřetelem k přemyslovské doméně (příspěvek do diskuse). *Archeologické rozhledy* 62, 535-554.

Vařeka, P. 1991: Příspěvek k problematice vypovídacích možností konstrukčních reliktnů středověkého vesnického domu. *Archeologické rozhledy* 43, 585-592.

Vařeka, P. 2001: Stavební kultura předhradí Levého Hradce. In: Tomková K., Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů díl I. *Castrum Pragense* 4, 254-272.

Vařeka, P. 2004: Archeologie středověkého domu I. Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí. Plzeň.

Vařeka, J. – Frolec, V. 1983: Lidová architektura. (Ecyklopedie). Praha.

- 2007: Lidová architektura. Encyklopedie druhé přepracované vydání. Praha

Zahradník, P. 2003: Exkurs I. Zaniklý kostel na svatováclavském náměstí ve Staré Boleslavi a písemné prameny. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 199-201.

Zavřel, J. 2003: Petrografický rozbor kamenných nálezů ze Staré Boleslavi. In: Boháčová I. (ed.), Stará Boleslav přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5, Praha, 269-276.

PRAMENY

Boháčová, I. – Špaček, J. – Frolík, J. 1989: Nálezový deník. Stará Boleslav – ulice Maxe Švabinského.

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Obr. 1. Chronologie Staré Boleslavi.....	43
Obr. 2. Základní keramické horizonty Staré Boleslavi	44
Obr. 3. Opevnění Staré Boleslavi	46
Obr. 4. Akropole hradiště po vystavění baziliky sv. Václava	48
Tab. 1 Typy staveb na vybraných hradištích.....	34
Tab. 2 Porovnání roubených staveb	35
Tab. 3 Přesleny	56
Tab. 4 Zlomky dlaždic.....	57
Tab. 5 Kostěné artefakty.....	58
Tab. 6 Kovové artefakty	59
Tab. 7 Kamenné artefakty	59
Tab. 8 Vybavení hrobů	60

SEZNAM PŘÍLOH

- PŘÍLOHA I. – Mapa Staré Boleslavi – rozložení sond na akropoli
PŘÍLOHA II. – Mapa Staré Boleslavi – vyznačení sond s nálezy staveb
PŘÍLOHA III. – Seznam objektů, vrstev a kůlových jamek a popisem
PŘÍLOHA IV. – Profily jednotlivých sond
PŘÍLOHA V. – Harrisovy diagramy pro jednotlivé sondy
PŘÍLOHA VI. – Plány nálezové situace
PŘÍLOHA VII. – Fotografie nálezové situace
PŘÍLOHA VIII. – Kresebná a fotografická dokumentace artefaktů
PŘÍLOHA IX. – Kresebná dokumentace keramiky
PŘÍLOHA X. – Půdorysy roubených staveb